REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXVIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM **Ára: 500 Ft** **2021. ÁPRILIS**

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös Jász-kun Redemptiora utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták kiváltságaikat Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

Párnacsupok a kisújszállási Morgó néprajzi kiállító termében *Fotó: Bán Andrea*

TARTALOM

Apponyi Albert és Jászberény az 1905-ös képviselőházi választásokon ..... 2-3. oldal
A Jászberényi Vadásztársulat megalakulása és működése a Nagy Háború kitöréséig (1883–1914) ..... 4-6. oldal
ZÁDOR ÉS ÁGOTA - Költészet és valóság ..... 6-10 oldal
Emlékezés régi jászberényi tanárokra XXIV. ..... 10-12. oldal
Jász-Nagykun-Szolnok megye Tisza-szabályozás előtti földrajzi nevei az 1860 előtt készült kéziratos térképek névanyaga alapján I. rész ..... 12-13. oldal
JÁSZ ALKOTÓK - Kiss Bertalan ..... 14-15. oldal
A Nagykunság újra-hímzett párnacsupjai ..... 16-17. oldal
Hajdan volt lacházi iparosok és kereskedők 2. rész ..... 18-21. oldal
200 éves a dorozsmai szélmalom ..... 22-23 oldal
Félistenek a kunszentmiklósi Virágh kúriában ..... 23-25. oldal
Pályázati felhívás - Az én történetem, a mi életutunk ..... 25. oldal
Gondolatok a Hamza Múzeum Kor-Társítások című kiállítása elé 1. rész ..... 26-27. oldal
A népi kultúra elkötelezettjei ..... 27-28. oldal
Az Országos Stefánia Szövetség tevékenysége, különös tekintettel Jászberényre 1. rész ..... 28-29. oldal
VERSELŐ JÁSZOK ..... 29. oldal
Vers a jászberényi Szentkúti templom építéséről – datálási kísérlet időjárási adatok segítségével ..... 30. oldal
VISSZATEKINTŐ - Karácsonyi locsolkodás ..... 31. oldal
Elkésett üzenet ..... 32. oldal

Apponyi Albert és Jászberény az 1905-ös képviselőházi választásokon

Apponyi már huszonnegyedik éve a Jászság székhelyét képviselte az országgyűlésben, amikor 1905 januárjában-februárjában előrehozott választásra került sor. Történt ez azért, mert a közjogi ellenzék jelentős része obstrukcióval lehetetlenítette el a parlament törvényalkotási munkáját, Tisza István miniszterelnök pedig az úgynevezett zsebkendőszavazás és a képviselőházi ülésterembeli bútorrombolás után az országgyűlés feloszlatásában látta a problémára a megoldást. Tisza számítása azonban nem vált be, a harminc esztendeje kormányzó Szabadelvű Párt ugyanis többségét elvesztve megsemmisítő vereséget szenvedett. A választások nyertese az addig a hatvanhetes rendszert elutasító ellenzéki Függetlenségi és 48-as Párt lett. Ebben komoly szerepe volt Apponyinak is, 1905. január első napjaiban – már a kampány időszakában – csatlakozott ehhez a politikai alakulathoz és lett annak igen gyorsan egyik meghatározó alakja, aki a korteskedésben is vezérszerepet játszott. Beutazta az ország jelentős részét és mindenhol a függetlenségiek támogatására buzdította a választókat.

Több szempontból is fontos megtekinteni, hogyan zajlott le a kampány Jászberényben.

1.) A két korábbi, az 1896-os és az 1901-es választásokon Apponyinak komoly kihívói akadtak a Szabadelvű Párt soraiból és majdnem elvesztette mandátumát. 1905-ben személyes presztízskérdés is volt számára, milyen eredménnyel zárul itt a voksolás.

2.) Apponyi addig hatvanhetes színekben politizált, most a negyvennyolcasokhoz csatlakozott, kíváncsi volt rá mindenki, e fordulatát hogyan fogadja jászberényi szavazóbázisa. A dualizmus korában a hatvanhetes–negyvennyolcas szembenállás számított a legmélyebb politikai törésvonalnak, az 1905-ös választás volt a fő összecsapás a két tábor között, Apponyi személyes szereplése és a pártok országos megmérkőzése is döntő jelentőséggel bírt.

3.) A korszakra az volt a jellemző, hogy fontos politikusok számára a saját választókerületükben való kampányfellépés (a programbeszéd megtartása) volt korteskedésük legfontosabb eleme. Azt közvetítette legrészletesebben a sajtó, amit ottani beszédükben elmondtak, jelentőséggel bírt annak részletes bemutatása, milyen fogadtatásban részesült a kerületben a képviselő-jelölt és a választáson milyen arányban nyert, vagy vesztett.

Az 1905-ös képviselőházi választás jászberényi eseményeit a legfontosabb korabeli országos politikai napilapok tudósításai alapján mutatjuk be.

gróf Apponyi Albert

Amikor Apponyi és addigi pártja, a Nemzeti Párt politikusai beléptek a Függetlenségi és 48-as Pártba 1905 első napjaiban, erről a gróf rögtön nyílt levélben tájékoztatta a jászberényi választókat. Kifejtette számukra, miért hozott ilyen döntést. *„Az 1867. évi kiegyezés [...] erkölcsi hatályosságát elvesztette, nem lehet alapja többé a király és nemzet közt szükséges bizalomnak. Az utolsó események veszélyeztetik azt az elvet is, melyhez a nemzet 1867-ben feltétlenül ragaszkodott és melyet a király a maga teljességében elfogadott: a jogfolytonosság elvét. Ezek az események kideritik a hatalomnak azt az elszánt akaratát, hogy nemzeti életünk a maga csonkaságából soha ki ne nőhessen. Ez az akarat épp oly kérlelhetetlen a 67-es alapon belül elérhető komoly és valóságos nemzeti térfoglalással szemben, mint azzal, a mely ezen a kereten kívül keres érvényesülést. A nemzet küzdelme pedig létföltételei teljességének kivívásáért a 67-es intézmények alapján nehezebb, mint a tisztán függetlenségi alapon, mert amott lépten-nyomon idegen befolyással kell küzdenie, a lelkesedés teljes elszántságát pedig önönmagától ki nem fejtheti. [...] Mivel én abból kiábrándultam, csak kettő között volt választásom: vagy lemondani a nemzeti élet teljességének követeléséről, vagy félretenni az 1867. évi kiegyezéshez való ragaszkodásomat. Én az eszközt nem helyezem a czél fölé és azért az utóbbit választottam."*

Jászberényben Bathó János királyi közjegyző volt Apponyi fő kortese és politikai tótumfaktuma. Rögtön összehívta a gróf támogatóit, hogy a fővárosban zajló politikai változásokat lekövetve előkészítsék a talajt az új helybeli választásra. Sem Bathót, sem a többi Apponyi-szimpatizánst nem zavarta, hogy képviselőjük szakított a hatvanhetes politikával és negyvennyolcassá lett. A Lehel Szálló nagytermében tartott gyűlésen a közjegyző azonnal megalapította a Függetlenségi és 48-as Párt lokális szervezetét. Erről pedig levélben tájékoztatta a függetlenségiek országos vezetőjét, Kossuth Ferencet: *„Nagyságos Kossuth Ferenc urnak, Budapest. A mai napon megalakult jászberényi függetlenségi párt egyhangu lelkesedéssel kiáltá ki Apponyi Albert grófot képviselőjelöltjéül. Egyben Nagyságodat, a függetlenségi eszme lánglelkű harcosát, kipróbált bajnokát, vezérét, honfiui igaz lelkesedéssel üdvözli. Bathó pártelnök."* Apponyinak is küldött táviratot, hogy újbóli jelöltségét tudassa vele. „A mai napon megalakult jászberényi függetlenségi párt tomboló lelkesedéssel kiáltá ki jelöltjéül Nagyméltóságodat. Elhatározását, lépését mindenben helyesli s fényes győzelmének tudatában hazafias lelkesedéssel üdvözli."

Bathó igen demokratikusan oldotta meg a párt strukturális felépítését. Több száz Apponyi-szimpatizáns volt jelen azon a gyűlésen, amely a helyi 48-as Párt megalakításáról döntött, és gyakorlatilag mindenki kapott valamilyen tisztséget a szervezetben. Bathó pártelnök mellé *„négy társelnököt, három jegyzőt, s a választási mozgalom vezetésére külön kerületi elnökök vezetése mellett háromszáz tagú végrehajtó-bizottságot választottak meg."* A szimpatizánsok így elégedetten tértek haza, márpedig az elégedett szimpatizánsnál nincs jobb szimpatizáns.

Apponyi Albert, miután kézhez vette Bathó üzenetét, levélben reagált és január 17-re tűzte ki a napját annak, a városba látogat és elmondja programbeszédét.

A jászok ennek megfelelően felkészültek a gróf fogadására. A nagy nap ese-

ményeit a korabeli sajtó megörökítette, így lépésről-lépésre nyomon követhető. Összehasonlítva a korábbi és későbbi választási fellépésekkel elmondható, hogy a megszokott forgatókönyv szerint zajlott e nap programja. A jászberényiek egy delegációja mindig a vasúttal érkező Apponyi elé ment Hatvanba, és ott fogadták, majd együtt vonatoztak a városba. Az itteni fellobogózott állomáson zenekar, jász huszárbandérium és tömegek fogadták, majd hosszú kocsisor kísérte be a gróf hintóját a centrumba.

Most is ilyen programot állítottak össze. Arra figyelni kellett, hogy nem lehet csúszás, mert Apponyinak este vissza kellett térni a fővárosba, hogy másnap máshová utazva folytathassa a korteskedést.

„Az Apponyit és Kossuthot vivő vonat fél kilenczkor ért Hatvanba, ahol Apponyit a jászberényi választók 25 tagu küldöttsége várta, [...] amely küldöttséghez csatlakozott [...] a szolnoki függetlenségi párt küldöttsége is." Hatvan után Jászberényig meg sem állt a vonat.

Miközben a megszokott forgatókönyv szerint zajlott a program, komoly hiba csúszott a szervezésbe. Apponyi jász programszervezői elnézték a vasúti menetrendet, nem tudták pontosan, mikor érkezik a városba a grófot és kíséretét szállító szerelvény, és a szokásokkal ellentétben nem voltak tömegek az állomáson, hogy Apponyit fogadják. Az eseményről tudósító Budapesti Hírlap publicistája így mutatta be az esetet: *„Benn a Jászság székhelyén, Jászberényben azonban majdnem megrontotta az ünneplést a jászberényi idő. Jászberényben ugyanis az órák, nem tudni, mi okból, 35 perccel később járnak, mint a vasuti óra, s így mikor Apponyi és Kossuth megérkezett, az ünnepi szónokon és a rezes bandán kívül alig volt valaki az állomáson."* Mivel Apponyi meghívta új pártja elnökét, Kossuth Ferencet Jászberénybe, nyilván kínosan érintette előtte az, hogy miközben országszerte nagy tömegek várták az állomásokon, éppen Jászberényben ez nem így alakult. De a rutinos politikusok egy szemrebbenés nélkül vették tudomásul a helyzetet. *„Bathó János, az Apponyi-párt elnöke elmondotta csinos kis üdvözlő beszédét, s a társaság fogatokon megindult a város felé; utközben találkoztak csak az Apponyi és Kossuth elé sietö jászberényiek hosszu kocsisorával."* A város fellobogózott központjában pedig a megszokott ünneplő tömeg várta a „nap főszereplőit" és szűnni nem akaró éljenzéssel köszöntötték Apponyit és Kossuthot.

A híres-neves vendégeket a hintó Koncz Menyhért plébános otthonába vitte, ahol villásreggeli várt rájuk. A nagygyűlést a Lehel Szálló nagytermébe tervezték a kemény téli időjárás miatt, de a zord hideg ellenére olyan nagy tömeg gyűlt össze meghallgatni Apponyit és Kossuth Ferencet, hogy töredék részük sem fért be a kijelölt terembe, így a szónokok kénytelenek voltak kiállni a szálloda erkélyére és onnan néhány szót intézni a fagyoskodó hallgatósághoz, majd visszamentek a terembe és Apponyi ott mondta el beszédét.

Negyed századon keresztül küzdött azért, hogy az 1867-es kiegyezésen alapuló dualista rendszer keretein belül a magyar nemzeti államot a maga teljességében kiépíthessék. A törvénytelen parlamenti zsebkendőszavazásra utalva kijelentette: *„Az utolsó események brutalitása tanított meg engem arra, hogy erről a reményről lemondjak."* Nem akarja az ellenzék az obstrukciót örökké folytatni, hogy a többség törvényalkotási munkáját megakadályozza, de viszont igazi, demokratikus népakaraton alapuló többséget akarnak látni a képviselőházban, amihez komoly választójogi reformra van szükség. A nemzeti élet csak ennek eredményeképpen teljesíthető ki közgazdasági, politikai és közigazgatási dimenzióban. A dinasztiával sem akarnak harcolni, azt a problémát kell Apponyi szerint megszüntetni, hogy a hatalom birtokosai elzárják a nemzettől a királyt és félreinformálják. Úgy fogalmazott, ha felszabadítják azon erőket, melyek nem a hatalom törvénytelen megtartására törekszenek, hanem ez ellen küzdve többséget szerezhetnek az országgyűlésben, akkor Magyarország szabad és független lesz, jó viszonyt ápol majd Ausztriával és az uralkodó dinasztiával. *„Mindezt csak a szabadság adhatja meg, az alkotmánynak szabadsága, nem pedig a jogtiprásnak, az alkotmánysértésnek, a szabadságba való gázolásnak az a rendszere, a mely ellen önöket harcra szólítom és a mely ellen önök tiltakozni fognak ama alapon, a melyen a képviseletüket rám ruházzák."*

Kossuth Ferenc is beszélt a függetlenségiek programjáról, célkitűzéseiről, Koncz Menyhért plébános dicsérő szavakkal méltatta Apponyi és Kossuth szövetségét, majd Bathó János közjegyző bezárta a gyűlést. A tömegek szétszéledtek a város főteréről, amely akkor már esztendők óta az Apponyi-tér nevet viselte.

A gyűlés után már csak a „VIP-vendégek" számára szervezett bankett volt hátra. Erre délután két órakor a Lehel Szálló nagytermében háromszáz terítékű ebéd volt, amelyen Apponyin és Kossuthon kívül részt vettek a jászberényi intelligencia és a városba érkezett vidéki küldöttségek. Az első pohárköszöntőt Lehel kürtjével a kezében a város képviselőjelöltje mondta. *„Daczára mai pártállásomnak, én ezuttal is a legelső magyar embernek tartom a királyt, s a legelső magyar emberre ürítem poharamat."*

„Apponyi és Kossuth este visszautaztak Budapestre. A hatvani pályaudvaron a kiszálló képviselőket mintegy 200 tagból álló küldöttsége várta a gyöngyöspatai függetlenségi választóknak. [...] Mind a ketten szíves szavakban köszönték meg az üdvözlést és lelkesedésre buzdították a függetlenségi választókat." (Apponyi egy héttel később viszonozta Kossuth szívességét, és ő is elkísérte a pártelnököt ceglédi kerületébe, hogy ugyanúgy kampányoljon mellette, mint amaz tette Jászberényben.)

A grófnak és Kossuthnak a jászberényi gyűlésen elmondott programbeszédét a *Budapesti Hírlap* és a *Magyarország* másnapi, illetve Apponyi pohárköszöntőjét a *Magyarország* január 19. számában teljes terjedelemben közölték.

Apponyinak és választókerületének olyan – a korban teljesen megszokott és általános – volt a viszonya, hogy a kampány időszakában egyszer felkereste a kerületet, majd távozott onnan és más kerületekben korteskedett jelölttársai érdekében. Így a gróf a választás napján is távol volt Jászberénytől. A Függetlenségi és 48-as Párt újságja, a *Magyarország* című napilap, tömören tájékoztatta olvasóit az itteni eredményről: *„Jászberény. Apponyi Albert gróf függetlenségi egyhangulag nagy lelkesedéssel megválasztatott."*

Korábban, a kampányidőszak folyamán felmerült, hogy e választáson lesz a városban kihívója a grófnak. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt gondolkodott abban, hogy képviselő-jelöltet indít a kerületben. *„A szociáldemokraták fővárosi központi bizottsága Apponyinak hír szerint ellenjelöltet állít. Az egész városban nincs szociálista s így a különben hiteles forrásból érkezett hírt csak kétkedéssel fogadják."* E szándékuktól a szocdemek végül elálltak, mert a jelölt esélytelen lett volna egy olyan vidéki, agrárjellegű, katolikus városban, ahol a munkásságnak nem voltak sem gyökerei, sem tömegei.

Felhasznált források:

Budapesti Hírlap, 1905. január 10. 4.; január 17. 6.; január 18. 5.
Magyar Nemzet, 1905. január 5. 5.
Magyarország, 1905. január 18. 5.; január 27. 6.
Pesti Napló, 1905. január 18. 4.

Dr. Anka László történész

A Jászberényi Vadásztársulat megalakulása és működése a Nagy Háború kitöréséig (1883–1914)

A Jászság legfőbb jelképének számító Lehel kürtjén is vadászati jelenetek – egész pontosan szarvas vadászatot – örökítettek meg. Nem tudjuk pontosan, hogy ezek milyen időszakot örökítenek meg. A vadászati jogot már a középkortól szabályozták. A modern vadászati törvények – a 19. századtól – megegyeztek abban, hogy a vadászati jog a föltulajdon tartozékának tekintendő.

A magyar sajtóban a vadászati ügyről és a vadászati jogokról az 1857 augusztusában a Budapesti Hírlapban jelent meg először egy érdemi cikk. *„Vitéz és lovagias jellemű nemzeteknél mindenütt s mindenkor kedvenc életfoglalkozás a vadászat. A magyarnak, mit éppen az ily jellemű nemzetek egyikének, szintén kedvenc időtöltése s mulatsága volt az a legrégibb időktől kezdve egész a mai napig”.* Ekkor kezdtek a törvényhozó testületek behatóan foglalkozni a vadászati jogok részletes szabályozásával. Természetesen azt nem szabad elfelejteni, hogy ez a korszak a Magyar Királyság történetében az uralkodó Habsburgok nyílt abszolutista önkény időszaka volt, ahogy később a történészek Bach korszaknak hívták ezt a történelmi időszakot. Az 1867-es kiegyezés után, 1872-ben sor

HIVATALOS RÉSZ.

MI ELSŐ FERENCZ JÓZSEF,

ISTEN KEGYELMÉBŐL AUSTRIAI CSÁSZÁR,

Csehország Királya stb. és Magyarország

Apostoli Királya.

TÖRVÉNYCZIKK

került a vadászati törvény megalkotására, amely sok szempontból az osztrák és német törvénykezési mintát vette alapul. Jászberénynek több mint ötven évig parlamenti képviselője, Apponyi Albert édesapja igen aktív szerepet játszott az első vadászati törvény megalkotásában.

Az I. fejezet *A vadászati jogról*, a II. fejezet *A vadak által tett károk megtérítéséről*, a III. fejezet *A vadászati tilalmakról*, míg a vadászati törvény IV. fejezete a *A vadászati kihágásokról és azok büntetéséről* szól. A törvényt ellenjegyezte Ferencz József magyar király és gróf Lónyay Menyhért.

A Jászberényi vadásztársulat

A *Jászberényi Vadásztársulat* 1883-ban alakult meg. Első elnöke *Lakatos Imre* törvényszéki bíró, titkára pedig *Muhoray Titusz* ügyvéd volt. A társulat pénztárnoka *Teschler Emil* volt, az ügyészi feladatot pedig *Takátsy Endre* töltötte be. Az igazgatói státuszt Király Gáspár látta el. A jászberényi vadásztársulat 1883. évi megalakulásakor közel 20 főből állt, a tagok béreltek a jászberényi határban egy nagyobb területet. A vadászati törvény előírása szerint évenként pontos *lő-jegyzéket* kellett készíteni a lelőtt állatokról. Erre majd később konkrét adatokkal visszatérünk.

A jászberényi vadászélet eseményeinek egyik fő hírforrása az országosan megjelenő *Vadász-Lap* volt, amely 1879-ben alakult, és nagy szerencsénkre rendszeresen beszámolt a jászsági vadászélet eseményeiről. Az újság felelős szerkesztője és kiadó tulajdonosa *Sárkány János Ferenc,* míg állandó szerkesztő társa *Egerváry Gyula* volt. Egerváry az 1881-ben alakult Országos Vadászati Védegylet titkári feladatát is ellátta. A vadászati hírek rendszeres tudósítója volt, először a *Vadász és Versenylap*-ban, majd az *Erdészeti Lapok*-ban és később az 1880-ban alapított *Vadász-Lapokban* jelentek meg folyamatosan cikkei. Ez utóbbi szakmai folyóirat korának egyik nagyon megbecsült és tekintélyes lapja volt. Csak érdekességképpen a jászberényi vadásztársulat 1885 júniusában tartott közgyűlésén az országos lap két vezető szerkesztőjét tiszteletbeli tagnak választották meg.

VADÁSZ-LAP

1886.

HETEDIK ÉVFOLYAM.

SÁRKÁNY JÁNOS FERENCZ.

EGERVÁRI EGERVÁRY GYULA.

Számítógépen

TARTALOM.

Ahogy már említettük az újság rendszeresen beszámolt a jászberényi vadásztársaság főbb eseményeiről és főbb híreiről, és ennek helyi krónikása a Jászberényi vadásztársulat ügyésze, Takátsy Endre volt. Ő igen nagy buzgalommal és állandó jelleggel tájékoztatta a lapot a Jászságban történt főbb vadászati eseményekről.

Takátsy Endre rendszeres tájékoztatásaiból tudjuk, amely a *Vadász-Lap* 1884. augusztusi számában is megjelent, hogy a múlt évben megalakult a Jászberényi vadásztársaság, amely mintegy 50 000 holdnyi területen feküdt. Első tudósítása szerint a nyúl és a fogoly szaporulat kitűnően alakult. A vadásztársaság a szarkák és a ragadozó vadak pusztítására külön díjat is kitűzött, és a vadászatok alkalmából módszeresen irtották őket. A vadásztársaság tagjai már 1884-ben elkezdték a vadak állandó gondozását, és hamarosan az eredmények is láthatók voltak. Ez a tevékenység jó hatással volt a vadállomány növekedésére. Az 1887/88. év tele rettenetesen kemény volt. A rendkívüli hideg időjárás kemény pusztítását csak a tél végén látták a vadászok, amikor a hó elolvadása után a szőlőkben összebújva és megfagyva találtak nagyon sok fogolyt és fácánt. Emiatt elrendelték, hogy csak kímélő vadászatokra kerülhet sor. Az elsőszámú cél az volt, hogy az állománynak újra meg kell erősödnie. Nagy problémát jelentett abban az időben a kóbor tanyai kutyák egyre növekvő száma és pusztítása, de az orvvadászok is nagyon sok kárt tettek

a vadállományban, így ezek az okok együttesen okozták az állomány gyenge növekedését.

A Zagyva folyóban a vidrák igen elszaporodtak – írta a *Vadász-lap* 1890-es évek egyik száma – és télen a város egyik neves mulató helyiségében, a *Bathó kertben* felállított fürdő medencébe több vidra család is beköltözött. Hiába próbáltak a vadászok elfogásuk érdekében vadleseket állítani, a befogásuk nem sikerült. Még azt is megírták, hogy egy alkalommal egyik szenvedélyes jászberényi vadász a külső malomnál kacsára vadászott és két játszó vidrára bukkant, rájuk lőtt, de eredménytelen volt a lövés. Szerencsére – teszi hozzá a cikk írója – a bőrükből nem tudott a vadász süveget varratni magának.

Már korábban a kötelezően leadandó lőjegyzéket említettük, és most a vadászati szaklap jóvoltából az akkori összesített táblázatokat részletesen bemutathatjuk.

Az 1884 és 1888. közötti öt vadászati év *lő-jegyzéke*:

Természetesen abban az időben még nem tiltották a sas és a sólyom mint ragadozó madarak vadászatát.

A vadásztársaság megalakulása után, – Takátsy Endre indítványára – az egyesület belépett az *Országos Magyar Vadászati Védegylet*-be, amely 1881. május 24-én alakult meg gróf Nádasdy Ferenc elnökletével, védnökének Rudolf trónörököst, örökös tiszteletbeli elnöknek pedig József királyi főherceget kérték fel. A védegylet célja a vadászat népszerűsítése, ezen tevékenységgel kapcsolatos törvények és rendszabályok végrehajtásának ellenőrzése és támogatása volt. Ekkor jelent meg hivatalosan a vadak megóvására és vadtenyésztés támogatására vonatkozó szabályzat is. A szervezet logója a *Hubertus szarvas* lett, és ez a logó napjainkban is érvényben van. Egyéni tagként külön is be lehetett lépni, s a jászberényi vadásztársulat részéről a védegylet első rendes tagja *Eördögh János* földbirtokos volt.

Az első vadász-bált Jászberényben 1886. január 30-án tartották, ahol a bevételt az *Erdélyi közművelődési egyesület* javára ajánlották fel. A korabeli cikk részletesen is beszámolt a látványos báli eseményről. A báltermeket vadászati tárgyakkal és kellékekkel díszítették fel, melyek igen impozáns látványt biztosítottak a megjelent előkelő résztvevőknek. A nagy terem plafonján lévő freskó *Lehel vezér sújtja Konrádot* címmel a magyarok mitologikus – de soha meg nem történt – eseményét ábrázolta.

A korabeli tudósító részletes leírása szerint közel 150 darab kitömött állattal díszítették fel a termeket. A falakon óriási medve, vadkan trófeák és borzbőrök díszelegtek. Érdekességképpen a zenészek emelvényét kitömött nyúl és rókacsalád díszítette. A termek feldíszítésében Markgraf Vilmos városi főorvost, mint kitűnő preparátort és gyűjtőt illette a legfőbb elismerés.

Érdekesebb vadászhírek

A Jászságban igen kedvelték a vízi vadászatot, de lehetőségei általában nagyon csekélyek voltak, annak ellenére, hogy a vadászati területeken a Zagyva és a Tarna folyó kanyargott. A gyakori aszályos évek alatt a vadvizek nagyon elapadtak, emiatt a vízi madarak száma egyre kevesebb lett.

Érdekes hírként tálalta a *Vadászlap*, hogy egy szépen kifejlett dámbikát is

A jászberényi vadásztársulat fentebb említett lőjegyzéke az 1884—1888-diki évekről a következő:

Vad neve	1884	1885	1886	1887	1888	Összesen
Nyul	1220	960	1171	988	424	4763
Fogoly	469	686	536	897	12	2600
Fürj	450	177	318	445	284	1674
Haris	34	8	15	12	5	74
Vadlud	—	3	1	7	—	11
Vadrucza	348	250	307	158	90	1153
Szárcsa	94	117	67	86	15	379
Gém	23	43	17	44	5	132
Erdei szalonka	9	8	7	8	5	37
Vizi szalonka	62	39	87	58	15	261
Vadgalamb	9	17	12	48	29	115
Hurosrigó	—	6	4	19	5	34
Különféle szárnyas	266	79	119	74	37	575
Vidra	—	—	—	1	—	1
Róka	3	1	2	—	—	6
Görény	—	1	2	—	—	3
Menyét	—	3	1	5	2	11
Különféle emlős	36	20	1	—	1	58
Sas		8	8	20	3	39
Sólyom	—	5	3	9	2	19
Kánya, vérese	9	45	25	86	11	176
Bagoly	27	7	5	28	3	70
Varju, szarka	284	162	281	388	248	1353
Kóbor eb	34	28	31	37	29	159
Macska	—	6	6	8	2	22
Összesen:	3377	2679	3026	3426	1217	13725

Jászberény, 1889 marczius 15.

Dr. Király Gáspár, t. igazgató.

A jászberényi vadásztársulat területén 1889 január deczember 31-ig elejtetett:

Nyul	848	Vidra	1
Fogoly	84	Róka	2
Fürj	84	Görény	2
Haris	6	Menyét	1
Vadlud	1	Kül. emlős	1
Vadrucza	128	Sas	8
Szárcsa	67	Sólyom	3
Gém	33	Kánya	16
Erdei szalonka	1	Bagoly	9
Vizi szalonka	46	Szarka, varju	323
Vadgalamb	26	Kóbor eb	42
Huros rigó	25	Házi macska	9
Különféle szárnyas	75	Összesen:	2675

Fészekből kiszedetett ezenkivül 850 drb szarka.

Dr. Király Gáspár, t. igazgató.

befogtak. A közeli tanyások rögtön le akarták ölni, de a mindenkiben felébredő irigység következtében a szép vad

végül a városházára került. *„A jászkapitány bejelentette a dámvadat, mint „bitang jószágot" a megye alispánjának. A bitang jószággal az szokott történni, hogy elárvereztetik és az érte kapott pénzt letétbe helyezik az országos közgazdasági alap javára".* De ezzel kapcsolatban egy komoly probléma támadt, nevezetesen, hogy *„vad bitang jószág"* alatt az akkori törvények csak háziállított értettek. Az újságolvasók is nagyon kíváncsiak voltak, hogy mi lett a vaddal, mi lett a *„vad bitang jószággal".*

Az 1890 júniusában megjelenő hírek arról írtak, hogy a jászberényi vadászterületen a kedvező időjárási viszonyok eredményeképpen a következő vadászidényben meglehetősen szép vadászati trófeák várhatóak. Nagyban előmozdították a vaddisznók szaporodását a szépen fejlődő kukorica ültetvények. Nyugodtan mondhatjuk, hogy a gazdák erről egészen másként vélekedtek. A fogoly állomány is jelentősen szaporodott, de kedvező jelek voltak a vadkacsa állomány fejlődésére is.

A vadászok minden év júniusában rendszeresen varjúvadászatokat is tartottak. Az újsághír sikeresnek ítélte a *zsákmányt*, összesen 190 darabot tett ki, amelyből egy jászberényi vadász – *Király Gáspár* ügyvéd – egymaga 50 darabot ejtett el. (Vadászlap, 1884.08.25. 24. száma)

Az 1900-as évek vadászhírei

Az 1900-as évektől már a *Földművelési Értesítő* szaklap közölte a jászberényi vadászattal kapcsolatos híreket. 1903-ban megjelent egy hír, amely szerint a Jászberényi Vadásztársulat alapszabályát a m. kir. földművelésügyi miniszter a 25970. szám alatti határozattal jóváhagyta.

Az 1903-as évben Jászberény város önkormányzata döntést hozott további területek kerülnek bérbeadásról a városhoz tartozó vadászterületek egy részéből. Első lépcsőben a Szelei és a Nagykátai út közötti területet nyolc évre terjedő időre árverés útján adták haszonbérbe. A következő lépés 1906-ban történt, amikor Jászberény város képviselőtestülete úgy határozott, hogy *„a város határában levő Jánoshidától a Tápiógyörgyére vezető úttól a vasút mindkét oldalán délfelé elterülő részen gyakorlandó vadászati jogokat f. évi aug. hó 1-től 1911. évi aug. hó 1-ig nyilvános árverés útján haszonbérbe fogja adatni".* A hirdetést Lensár Ede helyettes polgármester jegyezte.

1904-ben a magyar közigazgatási bíróság elvi jelentőségű határozatokat hozott a vadászati ügyekben. *„Vadásztársaságok, melyeknek alapszabályaiból megállapítható, hogy a vadászatot nem haszonhajtó foglalkozásként űzik: vadászbérleteik után kereseti adóval meg nem róhatók".* Konkrét esetek kapcsán a *„felsőbíróság"* még számos elvi jelentőségű határozatot hozott, például a *„Nyúlnak kézzel elfogása, illetőleg kutyával való elfogatása vadászati kihágást képez és elbírálása a közigazgatósági hatóság jogkörébe tartozik".*

Az I. világháború vérzivataros éveiben a vadászat háttérbe szorult. A proletárdiktatúra éveiben először a vörösőrök, vörös katonák, később a román katonák „vadásztak" nem a vadakra, hanem a vadászfegyverekre, amelyeket jó pénzért lehetett értékesíteni. A *Nimród* vadászati szaklap 1920. év egyik száma írja: *„A vörösök által összeszedett vadászfegyvereket aligha látták a budapesti fegyvergyűjtő raktárak, mert az elvtársak már útközben pénzért, csirkéért, tojásért boldog-boldogtalannak eladták."*

Sajnos ilyen szomorú hírrel ér végett a jászberényi vadászélet történetének első része, de ígérjük jobb hírekkel folytatjuk…

Források:

Budapesti Közlöny 1872-02-28/47. szám
Földművelési értesítő, 1903 (14. évfolyam, 1-52. szám),1903-05-31/22. szám
Főrendiházi irományok, 1869. VI. kötet
Nimród, 1920-01 / 1. szám
Vadászlap 5. évfolyam, 1884-08-25/24. szám
Vadászlap 5. évfolyam, 1884-10-25/30. szám
Vadászlap 6. évfolyam, 1885-07-15/20. szám
Vadászlap 7. évfolyam, 1886-09-05/25. szám
Vadászlap 8. évfolyam, 1887-08-05/22. szám
Vadászlap 10. évfolyam, 1889-04-05/10. szám
Vadászlap 11. évfolyam, 1890-04-25/12. szám
Vadászlap 27. évfolyam, 1906-09-05/25. szám

Metykó Béla helytörténeti kutató

ZÁDOR ÉS ÁGOTA
Költészet és valóság

A karcagi református gyülekezet 1780-ban új lelkészt választott. Átsi Uj Péter, akinek az apja is református lelkész volt, Törökszentmiklósról került a nagykun fővárosba. 1781-től 1809-ig működött lelkészként, szinte haláláig, 1810-ben adta át lelkét teremtőjének. Fia Átsi Uj Péter valószínűleg az 1880-as években született, de sem születési évét, sem születési helyét nem ismerjük. A Karcagon felnövekvő és „kunná" vált fiú szakított a családi hagyománnyal, jogi pályára lépett. Rövid ügyvédkedés után 1805–1825 között a város jegyzőjeként tevékenykedett, s minden bizonnyal megbecsülést szerzett, mert nagykun kerületi ügyésszé avanzsált. 1842-ből két levelét ismerjük, ekkor már feltehetően betegeskedett, mert „gyenge koráról" panaszkodott. Mint abban a korban szinte mindenki, hivatali tevékenysége mellett gazdálkodott is, karcagi földön volt a tanyája.

Műveltsége pályatársaihoz hasonlóan „deákos" műveltség volt. Ismerte a görög-római mitológiát, Petrarca Laurához írt verseit, Osszián, a kelta bárd énekeit, Kisfaludy Sándor regéit (az irodalomtörténet Kisfaludy követőjének tartja), Csokonai Vitéz Mihály Lilla dalait, Gyöngyösi István verseit. Szenvedélyesen érdeklődött a Nagykunság múltja iránt. Amihez hozzáférhetett, az összes irodalmi és történelmi művet elolvasta. A tudatlan emberekről ekképpen formált véleményt: *„Nyomorult, aki nem olvas,/ Azért vakon ítél, szól:/ Gyakran más gyalázatjára,/ Alacsony vádat kohol."*

Karcag nótáriusának költői lelke volt. Verseket írt, azonban sajnos ezek örökre elvesztek. Csupán két nagyobb elbeszélő költeménye, mely nyomtatásban többször is napvilágot látott, sőt később más szerzők is feldolgozták, maradt fenn az utókorra. Először

az 1820-as évek közepén jelent meg Nagyváradon *Kun történet a régi időkből* című kötete, amely két elbeszélő költeményt tartalmazott: *Kun Erzsébet, valamint Zádor és Ágota a debreceni útban* címmel. Előbbi költeményben (ő még úgy tudta) Kuthen (Kötöny) leánya és IV. Béla fia, a későbbi V. István szerelmét énekelte meg.

A két költemény közül Zádor és Ágota története tett nagy népszerűségre szert, Milesz Béla, aki a karcagi gimnáziumban tanult, prózában írta át a történetet. Munkája ponyván jelent meg 1867-ben Pesten, Karcagon 1879-ben *Zádor és Ágota. Régi kún történet* címen. Uj Péter elbeszélő költeményét 1870-ben és 1871-ben Debrecenben, szintén „ponyván", kétszer is kiadták *Zádor vitéz és Ágota kisasszony története a tizenegyedik századból*, Pesten 1873-ban *Zádor és Ágota. Egy igen szép és felette érdekes régi kún történet I. László király idejéből. Öregek és fiatalok számára.* Szendrey Imre 1887-ben Karcagon újra megjelentette, ő rímes alexandrinusokban dolgozta át Zádor és Ágota történetét.

A karcagi születésű H. Tóth Imre, a szegedi egyetem szlavista professzora, majd őt követően Örsi Zsolt etnográfus ekképpen foglalta össze Zádor és Ágota történetét, amely a 11. században, Szent László király halálának évében, másfél évszázaddal a kunok bejövetele előtt játszódott le. Túrkeve ura Zádor, aki „Hajh be derék kun vitéz", beleszeret Ohat Márton özvegyének, Asszonyszállás úrasszonyának leányába, Ágotába. Zádor Szent Lászlóval Jeruzsálem falai alá készül, megvívni a törökkel, és indul Nagyváradra, hogy csatlakozzon a keresztes sereghez. A búcsúebédre hivatalos az egész környék, köztük Ohat Mártonné és Ágota is. A leányt már korábbról ismerte a kun vitéz, és erős érzelmeket táplált iránta. Az anya betegsége miatt azonban Ohaték nem vesznek részt az ebéden, de követ útján üzenik, várják a fiatal vitézt vadászatra a Kanvágta-halomra. Másnap az ifjú vitéz elindult Váradra, de útközben a karcagi határban egy halom és víz között megpihent társaival. Ezért lett e helyek neve Zádor-halom és Zádor-ér. Innen indultak vadászatra, a Kanvágtára, amely tele volt vadkanokkal, őzekkel, nyulakkal. A sikeres vadászat után meglátogatták az asszonyszállási özvegyet és leányát. Zádor és Ágota szerelme oly annyira testet öltött, hogy jegyet is váltottak. Zádornak azonban indulnia kellett. Hírvivőként hátrahagyta Kara Jánost, hű emberét. Özvegy Ohat Mártonné hamarosan elhalálozott, és a Hortobágy partján levő halmon (Ágota-halom) álló, általa épített kápolna sírboltjában helyezték örök nyugalomra. Ágota Karát küldte a rossz hírrel Zádor után. Ágotára, a szép hajadonra a tót Turgony is szemet vetett. Lefizette Kara Jánost, és azzal a hírrel küldte Zádor után, hogy mátkája időközben a „felső vidéki nagy úr" jegyese lett. Kara a jegyajándékokat ellopta, úgy mutatta be azokat urának, mintha kedvese küldte volna vissza. Zádor a hamis bizonyítékok hatására levélben tudatta menyasszonyával, hogy kapcsolatuk véget ért. Zádor levelét Kara János elvitte Ágotának, aki nem tudván semmiről, búskomorságba esett. Ágota elkeseredve meglátogatja édesanyja sírboltját, amikor egy hajóval éppen egy koporsót szállítanak.

Zádor és Ágota
(Kun történetek a régi időkből c. könyv nyomán)

A gyászhuszárok Ágotának azt mondják, hogy a koporsóban Zádor nyugszik, aki nem tudván elviselni kedvese csapodárságát, belehalt bánatába. Ágota a hírre félholtan esik össze, szekérre teszik, és úgy viszik haza. Turgony meg akarja Karával mérgeztetni Zádort, aki maga erre nem képes, de felbéreli egyik cselédjét, Bengecseget a gyilkosságra. Zádor, felismerve a halálos veszélyt, a méregpoharat Bengecseggel itatta meg, aki halála előtt bevallotta a cselszövést és ármánykodást. A kun vitéz véres bosszút fogadott. Miután Szent László halálával a keresztes sereg felbomlott, Zádor hazatért, s az igazság kiderítésére, az árulók leleplezésére titokban Asszonyszállásra ment. Miután megbizonyosodott arról, hogy valóban Turgony és Kara mesterkedései okozták a bajt és majdnem az ő vesztét, egy vitézével lesben állt. A két összeesküvő által tervezett leányrablás éjszakáján Zádor és vitéze Turgonyt és Kara Jánost megölték. Másnap Zádor társa Ágotát meghívta vőlegénye temetésére. Útban a gyászeseményre elmesélte, hogy *„mit szőtt-font két gyilkos kéz".* Zádor kedvesét a túrkevei határban várta. Megesküdtek és megülték lakodalmukat.

Pánti Irén a Liget Műhely című periodika 2016. augusztusi számában Zádor és Ágota történetét másképpen foglalta össze. Mint írta: *„A Hortobágy folyó mentén emelkedett Ágota dombja, azon állt a híres-nevezetes Ágota csárda... Az Ágota csárdában gyakori vendég volt Zádor, a karcagi neves kun vitéz és fegyverhordozója Kara János. Szívesen látták őket, mert puskájuk távol tartotta a csárdától a nádi farkasokat. Zádor beleszeretett Ágotába. A Zádor-éren fahidat építtetett, hogy áradáskor is láthassa a lányt... Kara János is beleszeretett Ágotába. Meg akarta Zádort ölni. Kutyáján ki is próbálta a mérget. Zádor gyanút fogott. Elhíresztelte, hogy öngyilkos lett. Kara János szomorúságot színlelet. Fölajánlotta szerelmét Ágotának, de elutasításra lelt. Ekkor jelent meg Zádor a csárdánál. Kara János a mocsarak felé menekült, Zádor utána, birokra keltek, s mind a ketten belevesztek a mocsárba. Ágota hiába kereste kedvesét, csónakba szállt és a folyóba ölte magát."*

Kimnach Ödön 1903-ban az Ethnographia folyóiratban helynevekhez fűződő mondákat tett közzé Karcag környékéről. Az Ágota csárdáról a következőket írta: *„Zádornak a kedvese Ágota lakott itt. A nádudvarra vezető út mentén van éppen a határnál. Zádor lovag ide járt hozzá, míg a fegyveres népe távolabb a Zádor halma körül tanyázott."* Kimnach közleménye egyértelművé tette, hogy a Karcag környéki, nagykunsági helyneveket költeményében felhasználó Uj Péter műve jelentős hatást gyakorolt a karcagiakra.

1976-ban a karcagi múzeum igazgatója, Bellon Tibor felkérte Barna Gábor néprajzkutatót, a Szegedi Egyetem professzorát a karcagi honismereti diáktábor a karcagi történeti hagyományok feltárására szerveződött csoportjának vezetésére, aki egyik tanulmányában összegezte kutatómunkájuk eredményeit. Az élő karcagi szájhagyomány Zádor és Ágota történetét már csak töredékesen ismeri és nem Szent László uralkodásának idejéhez, hanem a török hódoltság korához köti.

Szabó Sámuel karcagi adatközlő szerint „Ágota nemes lány volt és Zádor vitézzel egy megyei bálon ismerkedett meg. Egy hidat építtetett (Zádor híd), hogy átjárjon a sebes folyón (a valóságban mocsáron) Ágotához". Az ugyanezen utcában 15 házzal odébb lakó másik Szabó Sámuel arra emlékezett, hogy a karcagi határban lévő műtárgy egykor a hortobágyi kilenclyukú híddal azonos építmény volt, amíg egy nagy árvíz el nem vitte és csak ötöt hagyott meg belőle. Alatta folyt a Hortobágy vize (valóságban a Zádor ér). *„Ezt (a hidat) építtette Ágota kisasszony. A nemes fiúk és lányok összejöttek a megyében. Bált csináltak, mert szerettek ám táncolni. Itt ismerkedett meg Zádor vitézzel Ágota kisasszony. Ágota kisasszonynak ott volt földje, osztán, hogy oda tudjék járni, mert nagy víz volt ám ottan, azért csináltatta a hidat".*

Mészáros István úgy tudta: *„Zádor ott lakott a kilenclyukú hídnál, itt Karcagon. Akkor ott erdő volt. A nádudvari határban lakott Ágota. Zádor beleszeretett Ágotába és elvette feleségül. Zádort behívták katonának, elment háborúba. Azalatt elszerette Kara János Ágotát. Amikor ezt megtudta Zádor, akkor hazajött a háborúból és megleste, hogy mikor megy Kara Ágotához. Rajtaütött. Kara meglátta és elmenekült. De Zádor addig üldözte, amíg a nádasba fulladt. Azt a részt ma is Karajánosnak hívják."* Szűcs Béla úgy emlékezett: *„Zádor és Ágota, ez egy szerelmes pár volt. Elhúzódtak egy szigetre, ahová csak ők tudtak bemenni. Zádor pusztított is el törököt. Sokat nélkülöztek a szigeten. Egyszer azonban a törökök megtalálták és megölték őket."*

Vasas Mihály úgy tudta, hogy Ágotáról egy halmot és egy csárdát neveztek el. *„Az Ágota halom ma is létezik. Rengeteg tatárt temettek is ezelőtt. Hét-nyolc esztendővel ezelőtt (az adatközlő szerint 1968-ban) kezdtek földet hordani onnét., Annyi emberkoponyát hánytak ki onnét, hogy lett vóna egy gumikocsi derékkel is".*

Az irodalomtörténeti kutatások már régen megállapították, hogy Zádor és Ágota történetében a szerző Karcag környéki és nagykunsági helyneveket személyesített meg. Azonban arra a kérdésre, hogy az Uj Péter által felhasznált helynevekhez fűződtek, fűződhettek-e helynévmagyarázó mondák, amelyek inspirálták a szerzőt műve megírására, máig sem sikerült hiteles magyarázatot találni. Azonban némi segítséget remélhetünk Pesty Frigyes kéziratos helynévtárának anyagából, amely hasonló kérdésekre is keresett még 1864-ben választ.

Varró László karcagi főbíró a kérdőívre adott válaszában felsorolta a topográfiai neveket, s közülük a következő helynevekhez fűzött magyarázatot. *„Ecse zug. Ecse nevű kun vezértől... Veres fenék... nevezetét... onnan kapta a monda szerint, hogy a' tatár járás után Veres nevű egyén ütötte fel mellette tanyáját 's lakott ott jószágaival. – Kónya derék.... Hasonnevű halászról. – ... Murza, laponyag, ily nevű hajdani kondásról, ki nyáját a tájon legeltette... Vedres laponyag – Vedresfenék... hason nevű halászról... Német sziget – Fekete halom – mind kettő oly nevű hajdani pásztoroktól kapta nevezetét... Czigányhalom a rajta tanyát ütött sátoros czigányokról... Csoma ér – Csoma nevű halászról... Gálporong, gál nevű juhászról... Csordás sziget, Lente sziget, Kovács sziget, nagy és kis Büszke sziget: mind meg annyi szigetek voltak, 's neveiket a tatárjárás alatt bennök magukat meghúzott egyénektől nyerték monda szerint... Juhász, Kiss, Megyesi, Zábráczki porong – hason nevű egyénekről nevezett kisebb nagyobb porongok... Paperehát, Papere, vízfolyás, melyben hajdan a monda szerint pap vagy papnevű ember belefúlván nevét onnan nyeré... Apavára, régen több nagy erektől, és nagy rétségtől körített várformájú sziget, hova a hagyomány szerint a' tatár pusztítás elől menekültek a lakosok„... Sósporong, Sós nevű egyénről... Dúsa, Laboncporong, hason nevű egyénekről... Virágporong, Virágsziget, hasonnevű kondásról... Tibócz, Tiboczhalom, Tiboczfertő – Tibocz kun csapat vezér nevéről... Törökboriér, Törökborihalom, Törökboritelek, – ...a monda szerint bizonyos Bori nevű török csapat vezéréről neveztetvén el„..."*

Ebből a felsorolásból is világosan látható, hogy a karcagiak emlékezete nem terjedt túl a török hódoltság koránál. A családneveket viselő helynevek részben pásztorok, részben feltehetően a török hódoltságot követő első foglalók neveit őrzik. Csupán két topográfiai névről (Ecse és Tibocz) gondolták, hogy egykori kun vezérek neveit rejtik magukban. 1864-ben az Ágota-halmot még Révhalomnak nevezték, s a Zádor nevet is csak egy kis erdőcske viselte: *„Révhalom – Révfenék, a szomszédos P./üspök/ Ladány és karczagi határon keresztül vonuló Hortobágyon volt révről neveztetik. Zádor – erdőcske".*

Azonban – biztos, ami biztos – a karcagi főbíró a földrajzi nevek felsorolásába belecsempészte az ekkor már ismert költői művet is, a következőképpen: *„Kis és nagy Zádor-ér, hajdani Zádor kunvezérről nyerte nevét., ki a rege szerint, Ohat Mártonné Ágota leányát nőül venni akarván, Bengecseg nevű fegyvernökét küldé Ágotához – kinek nevéről egy a' határszélénni korcsma neveztetik. – Bengecseg hűségtelensége következtében ura által azon méreggel itattatván, mellyel ő urát elveszteni akarta, azon hely hol eltemettetett máig is Bengecsegnek neveztetik. Karajános, gát Karczag és Kisújszállás közt, hajdan nagy rétség, melybe Karajános nevű kun lovastul beleveszett a hagyomány szerint, 's nevezetét onnan nyerte. Kara János magyarúl Fekete Jankó – az alföldet pusztító ráczok vezére volt, a szoboszlai hajdúk fojtották a róla elnevezett rétségbe. – Új Péter úr mondája szerint."*

Honnan vehette Uj Péter a Zádor és Ágota nevet? Egy kis erdőcske ugyan még „Zádor erdő" névre hallgatott 1864-ben, de sem olyan csárdáról, olyan halomról és a Hortobágy folyón található révről, amelyek az Ágota nevet viselte volna, nincs tudomásunk. Azt azonban, mint már említettük, tudjuk, hogy Uj Péter művelt ember volt és karcagi jegyzőségét követően a Jászkun Kerület ügyészeként tevékenykedett. Következésképpen bírnia kellett a hivatalokban használt latin nyelvet s emellett hozzáférhetett Jászberényben, a Jászkun Kerület vasládájában őrzött dokumentumokhoz, oklevelekhez is.

1506-ban az asszonyszállási és karcagújszállási kunok és a váradi püspök „Ladán" nevű (a mai Püspökladány) helységének jobbágyai között már régóta feszültség keletkezett, ugyanis a települések közös határánál fekvő területet mind a két fél magának tulajdonította. II. Ulászló Verbőczy István országbírót és Mezőgyáni Máté személynöki ítélőmestert küldte ki a probléma megoldására. A per tárgya egy minden bizonnyal még a tatárjáráskor elpusztult település – „praedium Zenthagotha" – tulajdonjoga volt. Az ítélőmesterek salamoni döntést hoztak. A peres földet kétfelé vágták és azt is meghatározták, hogy a Hortobágy folyó mely szakaszán halászhatnak a jövőben a ladányi jobbágyok. és merre a kunok. Azonban Szentágota birtok az asszonyszállási, ladányi és nádudvari hármas határnál terült el és a birtokot a nádudvari nemesek is használták. 1521-ben Báthori István nádornak kellett intézkedni a továbbra is fennálló határvillongások miatt. Utóbbi oklevélben ismét *„praedium Zent-Agotha"* használati jogáról rendelkeztek, mely az évszázadok óta puszta templomának helyét – *„lucus Ecclesiae"* – is felemlítették. S ugyanebben az oklevélben Szentágota közelében tüntettek fel egy másik földrajzi nevet a következőképpen: *„pratum Zágor réthe".*

Igen valószínűnek tűnik, hogy Uj Péter hőse és hősnője, Zádor és Ágota,

az 1506-ban és 1521-ben kiadott oklevelekben rögzített helynevekből kelt életre. Szent Ágota (231 körül – 251. február 5.) szűz vértanú, keresztény szent. Egyike annak a hét női szentnek, akik Szűz Mária mellett név szerint szerepelnek a szentmise kánonjában. Magyarországi tisztelete a 12. században terjedt el. A karcagi Ágota halom, a királyföldi Szentágota és a Fejér megyei Sárszentágota is nevét viseli.

Bellon Tibor etnográfus, a karcagi múzeum egykori igazgatója, a Nagykunság hiedelemvilágáról írván megjegyezte, hogy a hiedelemtörténetek mindig valami jeles helyhez kapcsolódnak. Mint írta: *„A karcagi határban a Hortobágy medre mellett az Ágota halom volt ilyen jeles hely. Középkori kápolnáját lebontották, majd csárda emelkedett a helyén. Az öregek tudni vélték, hogy ez a csárda nagyrészt a kápolna tégláiból épült. Másképpen pedig azért is jeles hely volt, mert a csárda ivójának a mestergerendája alatt húzódott a Hajdúság és Kunság határa."*

A regében Ágota, Ohat Márton leánya, asszonyszállási lakos volt. Asszonyszállás, melynek területét más elpusztult kun településekhez hasonlóan Karcag kebelezte be, szintén kun szállás volt. Mándoky szerint az asszonyszállási halomtól, melyen a település temploma állott – Sl, délre eső laponyag elnevezése Katoncsa ('asszonyka'), mely mint írja: *„véleményem szerint a magyar Asszonyszállás név kun nyelvi megfelelője".*

Az Ohat nevet Uj Péter Anonymus gestájából nyerte, amelyet Schwandtner J. György és Bél Mátyás már 1746-ban kiadott, tehát a rege írója ismerhette. Ohat Anonymus szerint kun vitéz volt, aki a Tiszán lévő Dorogma-rév keleti oldalán kapott földet Árpádtól, amelyet utódai a gesta keletkezésének idején is birtokoltak. Ohat Egyek mellett található a Tisza bal partján.

A Zádor név Zadur alakban Árpád-kori személynevünk már 1138-ból adatolt, s a 12. században már bizonyosan magyar személynévként volt ismert. Azonban, mint említettük, ez a név 1521-ben még Zágornak hangzott. A Karcag környéki kunok a Zágort magyarították Zádornak. A fiatalon, tragikus körülmények között elhunyt karcagi születésű turkológus, Mándoky Kongur István a Zágor helynevet a Szalgur névvel azonosította. Úgy vélte, hogy a Zágor név korábban Zálgornak is hangozhatott, s utóbbi névben a Szalgur törzsnevet vélte felfedezni. Rásonyi László más megoldásra jutott. Idézzük gondolatmenetét: *„Török személynévi eredetű a Kisküküllő megyei Zágor falu és a róla elnevezett Zágor pataka név. 1412-ben említi először egy oklevél. Érdekes, hogy Erdélytől távol, a Nagykunságban 1521-ből is említ egy oklevél „pratum Zágot réthe" személynévi eredetű helyet. A névnek bizonyos mértékig fontosságot ad az a körülmény, hogy Maghmud al Kašyari 1066-ban kifejezetten a karluk nyelvből idézi a sayur 'Schlürfen, aufsaugen' (szopni) igét. A Sayurból Zágor személynév a véletlen adta személynevek közé tartozik, a gyermek világrajötte után a szülők által kiejtett első szó, mint amilyen a Šüktur 'halgass', vagyis 'szopj!'."* Tehát az 1521-ben feljegyzett Zágor név még az eredeti kun alakot tükrözi és nagy valószínűséggel a török hódoltság időszakában változott a magyar Zádorrá.

A történetben szereplő megszemélyesített földrajzi nevek közül Zádorhoz, illetve Zágorhoz hasonlóan Turgony és Bengecseg is személynévi eredetű kun helynév. A Turgony névben Baski Imre szerint a kirgiz, kazak, özbeg Turγun név rejlk, melynek lehetséges jelentései: 'helybéli, állhatatos, Maradjon életben, Ne haljon meg!' Bengecseg szeldzsuk párhuzama a Meńgüčik személynév, jelentése 'kis hosszúéletű'.

Kara János, Uj Péter szerint, Zádor fegyverhordozója, aki Turgony faluja felé lovagolva, lovával együtt hínárba akadva mocsárba fulladt, A Tisza árjai a Nagykunságot is elárasztották. Tiszadada és Tiszadob térségének fokaiból kiindulva és a Hortobágy puszta vadvizeiből táplálkozott a Berettyóba futó Hortobágy folyó, mely a Sárrétbe és Karcag – Kisújszállás között terjeszkedő Kara János mocsárba vezette le vizét. A Kara János mocsár a Kakat medrén keresztül is vízhez jutott. Uj Péter szerint a helyre, miután Zádor fegyverhordozója lovával együtt ebbe a mocsárba veszett bele, az ő halála után ragadt rá a Kara János név.

A karcagi főbíró, mint már említettük, kétféle eredetmondát is egybekapcsolt. A hagyomány szerint egy Kara János nevű kun lovastól beleveszett a mocsárba, ezért róla nevezték el. Uj Péternek, mellesleg amiről ő egy sort sem írt, tulajdonította a következő történetet: *„Kara János magyarul Fekete Jankó – az alföldet pusztító ráczok vezére volt, a szoboszlai hajdúk fojtották a róla elnevezett rétségbe."*

A kisújszállásiak a Kara János mocsárról többek között ezt írták: *„Kara János motsár... történeti emlékű. Kara János nevű rabló rácz vezér 1680-90 között, mint a császári sereg mellett fölkelt portyázó Debreczenyig és Karcag környékére különösen rá ütött, innen a magyar és kunfalvak gulyait, méneseit, nyájait elrablandó, a hagyomány szerént 500 emberrel; azonban a hajdúk észre vévén a rabló hadjáratot tömegesen fölkeltek ellene, s a sok aprób falvakat elpusztító és kirabló Karát és seregét utol érték, Karczag és Kisújszállás közt egy mocsáros helynél, s ott a zsákmánnyal megrakodott sereget a mocsárnak szorítva tönkre verték, maga a rabló vezér is Kara (magyarul fekete) a rétes mocsáros helyen levágatott, s' e helyet attól fogva Kara Jánosnak nevezi a kun ember, s' a helynek pedig emelkedettebb részét Kara hátnak – a Kara János mocsár hátas részének."*

Kimnach Ödön az Ethnographia 1903. évi folyamában Kara Jánosról a következőket írta: *„Egy ily nevű vitéz el akarta rabolni Zádor lovag szeretőjét, Ágotát. Éjnek idején lóra ült s csendesen megközelítette az ágotai csárdát. Zádor ezt megtudta, s meggátolta szándékában, de megfogni nem tudta, űzőbe vette tehát, s csak nagy fáradság árán, majd a kisujszállási határnál érte utól. Ekkor megölte, testét pedig egy közeli érbe tapostatta lovával. Innen nyerte ez a hely a Kara János nevet."*

A helynév legkorábbi említése az 1700-as évek legelejéről származik, egy kuruc kori levél így záródik: *„Kelt a Karajánoson".* Amint Varró János főbíró jelentéséből is kitűnt, a hagyomány szerint Kara János egy a nevéről elnevezett mocsárba veszett kun vitéz volt.

A 16. század első felében valóban élt egy Cserni Jován (1492–1527), másképpen fekete Iván vagy János, illetve „Fekete Jankó" nevezetű rác vezér. A „fekete" jelzőt azért kapta, mert egy hatalmas fekete anyajegy húzódott a halántékától le a testén. Paraszti sorból nőtt ki, de egy szerb fejedelem leszármazottjaként aposztrofálta magát. Részt vett a mohácsi csatában, majd Szapolyai János lovas szolgája lett, aki kinevezte a Bácsra kitelepített szerbek élére. Cserni a török elleni harc letéteményesének és „Isten küldötte" vezérnek hirdette magát. 1526 novemberében megszállta Szabadkát, saját udvart alakított ki, szerb fejedelemséget kívánt létrehozni, és cárrá kiáltotta ki magát. Elpártolt Szapolyaitól, I. Ferdinánd pártjára állt. 1527 májusában törökpártisággal vádolta Szapolyait. Május 22-én a tiszántúli Szőlősnél legyőzte Perényi Péter erdélyi szász seregét, betört Dél-Erdélybe,

s kirabolta a településeket. Azonban mindenütt fegyvert fogtak ellene, és serege is demoralizálódott. A Perényi és Czibak Imre által vezetett seregek a Szeged melletti Sződfalván vereséget mértek rá. Szegedre menekült. De ott meglőtték. Emberei tornyosi házába vitték. Enyingi Török Bálint 33 lovasával utána ment, megölte, s levágott fejét Budára küldte Szapolyainak. Magam úgy vélem, hogy Kara Jánosnak Cserni Jovánhoz a névhasonlóságon kívül semmiféle köze nem lehetett.

1569–1570-ben az alföldön ismét feltűnt egy „fekete ember", akinek Karácsony György volt a tisztességes neve. Nagybányán született, születési éve nem ismert. Román származású, hatalmas testi erejű, ijesztő alakú, sötétebb bőrű ember volt. Feltehetően ezért nevezték „fekete embernek". A nép között számos monda keringett az elnyomó törökök elleni isteni küldetéséről és csodatévő híréről. 1569-ben a babonás nép tömegesen gyűlt zászlaja alá, hogy felszabadítsa őket a török uralom alól. 1570 tavaszán seregével megostromolta a balaszentmiklósi (ma Törökszentmiklós) palánkot. Azonban a szolnoki bég győzelmet aratott serege fölött. A vesztes csata után Karácsony Debrecenbe vonult élelmiszerekért. Ott azonban a felbőszült lakosság összekaszabolta embereit, ő maga pedig hóhérkézen végezte. Erről a „fekete emberről" talán fennmaradhatott némi emlékezet, mert csapatainak mozgása minden bizonnyal érintette a Nagykunságot. Ez a fekete ember azonban nem volt János.

A Kara név, mint Mándoky Kongur István megjegyezte, azonos a török qara, 'fekete' jelentésű szóval. Kara nevűek ugyan Magyarországon nagy számban találhatók, de legsűrűbben éppen a Kunság területén, nemcsak személynévként, hanem helynévként is. Fekete volt a kiskunsági Kara-szék. De előfordul több kara jelzőjű helynév is, pl. Fülöpszálláson Kara-ere, Kiskunhalason Karapál, Kunhegyesen Kara-halom, Kunmadaras Karaszú, Kara-porong, Kisújszálláson Kara-hát, a Kara János mocsárról nem is beszélve. Bizonyosra vehetjük, hogy a Kara János név későbbi keletkezésű, mint pl. a Zágor, Bengecseg, Turgony egyelemű kun nevek. Úgy tűnik, hogy Kara János kételemű neve alapján már egy kereszténnyé vált kun lehetett, aki egykor a mocsárba veszett, azonban nevét a népi emlékezet megőrizte, s Uj Péter regéje irodalmi magasságokba emelte.

Dr. Selmeczi László ny. régész

Emlékezés régi jászberényi tanárokra XXIV.

Az 1944/45-ös tanévben érettségizetek tanáraira való emlékezést folytatom. Az előző írásaimban is említettem, hogy az akkori háborús időben nyolc diák tett érettségi vizsgát a jászberényi József nádor Gimnáziumban, s a tablójukon nyolc tanárukkal egyetemben láthatók.

Mostani emlékező írásom már a hatodik tanárról, **Vékony Géza magyar-latin szakos tanárról** szól. Bár időben már egészen közel vagyunk a mához, mégis a jászberényi információkon kívül igen kevés dokumentumot találtam vele kapcsolatban. Szerencsémre a munkámhoz nagy segítséget kaptam, és itt köszönöm meg Bojtos Gábor főlevéltáros (MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára), Szabados Ildikó levéltáros (MNL Békés Megyei Levéltár Békési Fióklevéltára) és Dr. Varsányi Attila főlevéltáros (MNL Csongrád-Csanád Megyei Levéltára) segítségét.

Vékony Géza 1916. január 1-jén született a Békés megyei Gyomán Varga Géza néven. Édesanyja Varga Julianna házvezetőnő volt. 1922-ben Vékony János István és Lipcsei Julianna örökbe fogadták, és a nevükre vették, így lett Vékony Géza 1922-től. Református családban nevelkedett, de 1935-ben a református vallásról áttért a katolikus vallásra. Több, 1930-as évekbeli újsághírből az derült ki, hogy Szegváron a Korogy u.170. szám alatt lakott

Középiskolába a Szentesi Magyar Királyi Horváth Mihály Reálgimnáziumba járt, az 1927/28-as tanévben volt első osztályos. Mindvégig jó tanuló volt. Az első osztályban csak egyes jegye volt (legjobb jegy). Tandíjfizetésben félmentességet kapott mint hadi rokkant gyermeke. 1935-ben „jól érett", s jutalomként a tanári kar véleménye alapján Csongrád vármegye Mátéffy Kálmán-féle Alapítványának kamatát kapta.

Egyetemi évek

Tanulmányait a Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen folytatta magyar-latin szakon. Az Újság 1938. január 22-i számában olvasható, hogy országosan 200 egyetemi hallgató Horthy Miklós ösztöndíjban részesült. Az évente 200 pengős ösztöndíjat az akkor II. évfolyamos bölcsészhallgató, Vékony Géza is megkapta.

Az 1939/40-es tanévben már gyakorló tanárjelölt volt a Magyar Királyi Tanárképző Intézet Gyakorló Főgimnáziumában. Vezető tanárai latin nyelvből Schidella István (IV. osztálybeli tanítás) és dr. Kovács István (VIII. osztálybeli tanítás), magyarból dr. Alszeghy Zsolt (VII. osztálybeli tanítás). A Gyakorló Főgimnázium Értesítőjében a következőket is lejegyezték: *„Résztvettek ezenkívül a jelöltek az intézet minden munkájában, hogy teljesen beleéljék magukat az iskola belső életébe."* Többen jegyzői feladatokat is elláttak, köztük volt Vékony Géza is. Tanári diplomáját 1940-ben kapta meg.

Vékony Géza tanár

Tanár Jászberényben

A tanári pályáját Jászberényben kezdte 1941. szeptember 6-án segéddíjas tanárként. 1941 decemberében helyettes tanári, 1943 szeptember 30-án pedig rendes tanári címet kapott.

Szaktárgyai mellett honvédelmi ismereteket is tanított saját osztályában. Ugyanis már első tanári évében az elsős osztály osztályfőnöke lett. Ilyen minőségében szeptember 30-án értekezletre hívta a szülőket, s az igazgató jelenlétében tájékoztatta őket a legszükségesebb nevelési teendőkről.

Évente városon belüli kirándulásokon az osztályával az őszi táj természeti szépségeit, a vízi életet tanulmányozták a Margit-szigeten. Az 1946/47-es tanévi évkönyvben, ami az iskola utolsó fellelhető évkönyve, még a hatodik osztály osztályfőnökeként szerepel. Az osztály 1949-ben érettségizett, de a tablójuk osztályfőnökükként már Szalánczy Sámuel szerepelt, Vékony Gézának nincs fényképe a tablón.

Az 1940-es években a jászberényi gimnáziumban is a munkáltatás módszerének megismerésére, tapasztalatcsere lehetőségére bemutató órákra került sor. Vékony Géza 1943-ban az egész tantestület előtt latin bemutató órát tartott a II. osztályban.

1944. február 7-én az iskola a szokásos szakmai értekezletén *Védjük nyelvünket* címmel *„tartott emelkedett hangú előadást. Előadásának az intézetben gyakorlati irányú következménye lett, hogy a nyelvvédelmi munka élénkebbé vált. Erősebb lendületet vett nyelvünk helyességére, tisztaságára, magyarosságára fordított gond nemcsak a tanári testület, hanem az ifjúság körében is"* - írták az értesítőben. A tizenévesek tanítása mellett az első jászberényi évétől kezdve az iskola légoltalmi parancsnoka volt, a tanári könyvtár őre pedig 1943/44-es tanévtől.

1945-ben a közalkalmazottaknak igazoló nyilatkozatot kellett tenni, ezt január 19-én tette meg. Az írógéppel készített igazoló nyilatkozatban a következőket írta: *„Alulírott jászberényi lakos, m. kir. állami gimnáziumi tanár /lakik **VII. Kossuth Lajos u. 44/a**/a 15/1945.M.E.rendelet 4§-ának második bekezdésére való hivatkozással – mint tényleges közalkalmazott – a következő igazoló jelentést teszem:*

1. Semmiféle politikai pártnak tagja nem voltam, azoknak működésében részt nem vettem.

2. Népellenes törvények és rendeletek végrehajtásában soha részt nem vettem, azokat sem közvetve, sem közvetlenül nem támogattam.

3. Hivatali szolgálati helyemet a vörös hadsereg bevonulásakor nem hagytam el. Állandóan Jászberény megyei városban tartózkodtam és tartózkodom jelenleg is, a fent megjelölt lakásban. Jászberény, 1945. január 19-én"

Majd igazoló pótnyilatkozatot is írt, ami egy igen rövid életrajz, ebben a következők olvashatók: *„Középiskolai tanulmányaimat a szentesi állami gimnáziumban végeztem 1928–1935. évig. Ezután a budapesti Bölcsészeti Karon végeztem egyetemi tanulmányaimat, melyeket 1940 májusában befejeztem. Tanulmányaim idején csak egyszerű tagként az Emericanában szerepeltem. 1940. decemberében 3 hónapos katonai szolgálatomat kezdtem meg. 1941. év tavaszán és nyarán Szegváron tartózkodtam édesanyám mellett, segítségére lévén Neki öreg napjaiban. 1941. őszétől Jászberényben teljesítem állami szolgálatomat. Eddigi éveimben semminenű politikai pártnak tagja nem voltam. Jászberény, 1945. június 14"* (MNL JNSzML XVII.412. 129/1945.)

1947. február 1-jén iskolai ünnepséget tartottak a magyar köztársaság fennállásának egyéves évfordulóján, melyen az ünnepi beszédet mondta.
1946. szeptemberében indult a dolgozók gimnáziumában a tanítás. Vékony Géza az első osztály osztályfőnökeként segítette 15 fő tanulási tevékenységét. A Központi római katolikus általános iskolában is tanított 1946-tól.

Közéleti tevékenysége Jászberényben

Fokozatosan, egyre többet vállalva kapcsolódott be a város közösségi életébe. 1943. március 15-én az 1948–49-re emlékező városi ünnepségen ő volt az ünnepi szónok. Ebben az évben a jászberényi Korcsolyázó Egyesület választmányi tagja és a jászberényi Levente Egyesület tagja lett. 1944. május 10-től pedig a Jászberényi Iskolánkívüli Népművelési Bizottságban dolgozott.

A Jász Hírlapból értesültek a város lakói a város pedagógusainak, orvosainak népnevelő tevékenységéről, a dátum, a hely és az előadás témájának megadásával, így Vékony Géza Actio Catholica és népművelési előadásairól is.

1943. január 24-én az V. kerület Olvasókörében, január 31-én a Református Ifjúsági Egyesületben *Tisztelegjünk a hősi emlékmű,* az országzászló előtt címmel tartotta előadását. Február 3-án a Levente Otthonban, február 7-én a VII. kerületi Népkörben, 14-én az I. kerületi Olvasókörben *A tüdővész* volt az előadásának a témája, míg a VIII kerületi Olvasókörben február 21-én *Lehel vezérről* beszélt.

1944. január 12-én, 25-én, 27-én, február 4-én *A mai világháború hősi példáiról* emlékezett meg a leventéknél.

1950-ben befejeződött jászberényi tanársága. Jász-Nagykun-Szolnok Megye egyik új gimnáziumába, Túrkevére helyezték.

Két év Túrkevén

A túrkevei új gimnázium – ami 1951-től Ványai Ambrus nevét vette fel – újonnan alakult tantestülete 1951. november 16-án az általános felügyeletet követő értekezleten vett részt. Az értekezletről természetesen jegyzőkönyv készült. A jegyzőkönyvből kiderül, hogy Vékony Géza magyar-latin-orosz szakos tanár heti 23 órában tanít oroszt és állattant. A második osztály osztályfőnöke, a Gorkij tanfolyam helybeli vezetője és orosz tanulóköri tag. A kor elvárásainak megfelelően tehát orosz tanári végzettséget is szerzett.

Azt gondolom, hogy az itteni munkát nem szerette. 1952. március 8-án az Állami Ványai Ambrus Gimnázium akkori igazgatója, Szabó József a felettes osztályvezetőnek küldött felterjesztésében azt írja, hogy *Vékony kartárs* egészségi okokra (még ekkor orvosi igazolást nem mellékelt) való hivatkozással kéri az áthelyezését. Nem derül ki a levélből, hogy hová kéri az áthelyezést. Szabó József igazgató méltányosnak tartotta és támogatta a kérelmet. (MNL JNSzML VIII.66.a)

1952 után néhány újsághír alapján feltételeztem, hogy Mohácson élt. Azt gondoltam, hogy néhány gimnáziumban érdeklődöm az iránt, tanított-e náluk Vékony Géza. Megkeresésemre csak a mohácsi Kisfaludy Gimnáziumból kaptam választ, náluk ilyen nevű tanár nem tanított.

Privát élet

1944. augusztus 29-én Szegváron vette el a Szegváron született Hevesi Margit tanítónőt, aki nyolc évvel volt tőle idősebb. Ekkor Vékony Géza, a házassági anyakönyv szerint, már özvegy volt. Az első házasságáról nincs információ. Gyermeke/gyermekei voltak, Vékony Géza gyászjelentésében nagyapától, apától búcsúznak, több információ nem került elő. Felesége Mohácson a Széchenyi téri általános iskola tanára volt, 1978. szeptember 16-án kapta meg az aranydiplomát.

Vékony Gézának volt személyautója. Az Autó című újságban 1949 áprilisában megjelent hír alapján gondolom: *„Az államrendőrség szolnoki kapitánysága közli, hogy Vékony Géza jászberényi lakos KR809 számú rendszámtáblája elveszett."*

Nagy rejtvényfejtő, pályázati feladatok megoldója, góltotó-tipp készítő volt. A lakhelyét, lakcímeit különböző újságokban megjelent, nevesített nyereményjegyzékek alapján tudtam meg. A teljességre törekvés igénye nélkül néhány eredménye, nyereménye és a megadott lakcíme:

1933 áprilisában a Sporthírlap tipp-pályázatán egy futball-labdát nyert „Vékony Géza rg VII. oszt. tanuló **Szegvár,**

Korogy u. 170." (rg = reálgimnázium).

1934. Nemzeti Sport évi tippbajnokságban részt vett – írta 1935-ben az újság.

1946 novemberében a Dolgozók Világlapja rejtvényének megfejtéséért könyvjutalmat kapott, december 1-jén a Népsport góltotó nyerteseinek névsoránál olvasható lakcíme: **Jászberény Thököly u. 24.**

1947 augusztusában a Ludas Matyi című lap rejtvényének megfejtéséért irodai asztalkészletet, októberben pedig a Friss Újság helyes megfejtőjeként jutalomkönyvet kapott.

1948. április és május hónapjaiban a Képes Világ keresztrejtvény jó megfejtőjeként 50–50 forintot nyert, neve mellett a lakcím: **Jászberény, Dózsa Gy. u. 19.**, májusban a Kossuth Népe góltotójának megfejtésében 10. helyezett lett, 10 totószelvény volt a jutalma. Ebben az évben a Képes Sport tipp-pályázatán második lett, egyéves Képes Sport előfizetést nyert.

A Nemzeti Sport 1950. január 27-i számában jelent meg, hogy a *„Legyen a magyar sportember az ötéves terv leglelkesebb megvalósítója – csúcsidő alatt csúcsteljesítménnyel"* című Téli pályázaton 2. helyezett lett, 100 forintot nyert. A pályázat kapcsán, annak lezárása után levelet írt az újságba, néhány gondolatot idézek az írásából: *„Mindig különös öröm pályázaton részt venni. Nagyszerű szórakozás, lelki gyönyörűség (...) és szellemi torna. Évről-évre szorgalmasan gyűjtöm halomba asztalomon kedves újságjaimat és számtalanszor fordulok hozzájuk felvilágosításért. Íróasztalomon az egyik köteg a Szabad Nép, „százezrek kenyere", a másik a Népsport. Minden példányuk mondanivalója szívemhez nőtt, jó ismerőseim, mindnyájan fokozzák hitemet, életerőmet és erősítik tudásomat, emlékezőképességemet, szóval jó úti társaim az életben. Köszönet e pályázat kiírásáért azoknak, akik a közösség iránti mélyszeretettől fűtve ezzel is tanítani és szórakoztatni akarnak. A „Téli pályázat nekem sok örömet szerzett. Felidéződtek emlékezetemben a Szovjetunió meseszép tájai, varázslatos szépségei. Én, az orosz nyelv tanára átéltem (...) sok-sokezer úti élményét..."*

1951 júniusában a *Népsport Ötletekkel az MHK sikeréért* című pályázatán az első 10 helyes megfejtő között volt, könyvet nyert.

1952 januárjában az Új Világ című lap rejtvényének helyes megfejtésért Puskin műveit kapta, lakcíme ekkor **Túrkeve, Sztálin u. 4.**, februárban a Magyar Nemzet *Barátság Hónap* rejtvénypályázatán könyvjutalmat nyert.

1957 novemberében a Népszava (Népakarat) góltotó pályázatán 20 totószelvényt nyert, itt szerepelt a lakcíme: **Mohács, Kossuth L. 81.**

1966-ban szintén a Népszava góltotóján helyes tippsorával 10 totószelvényt nyert.

Felesége nevével is találkoztam a rejtvényfejtők, góltotózók között. Például helyes megfejtést küldött be 1948. decemberében a Nemzeti Sport újságba.

Lottóztak is, s nyertek is. 1957 decemberében a Népakarat című lapban olvasható: *„Jelentkezett a másik lottó-öröklakás tulajdonosa. A lottó novemberi tárgynyeremény-sorsolás főnyereményei már mind gazdára találtak. Az egyik öröklakást, mint ismeretes, egy szőnyi lakos nyerte. Az épülőlottóház III. 7. számú lakásának tulajdonosa Vékony Géza mohácsi lakos, aki levélben jelentkezett nyereményéért a Sportfogadási és Lottó Igazgatóságon."*

1958 áprilisában pedig egy hirdetés jelent meg a Népszavában: *„Öröklakás, kétszobás, hallos, összkomfortos, kéterkélyes eladó a Mártírok útján. Cím: Vékony Géza, Mohács."* Ez a nyeremény-öröklakás lehetett.

Nem tudni, hogy 1952-től a tanári pályán maradt-e. Talán nem tért le a pályáról és diákok sokaságát segítette céljaik elérésében.

Vékony Géza mohácsi lakos 1973. október 23-án 58 éves korában ott hunyt el, és a római katolikus temető lett végső, örök otthona. Nyugodjon békében.

Források:

Magyar Nemzeti Levéltár-i dokumentumok

A jászberényi Magyar Királyi Állami Főgimnázium évkönyvei 1941 és 1947 között

A szentesi Magyar Királyi Állami Horváth Mihály Reálgimnázium 1928., 1935. évi évkönyve

Magyar Királyi Tanárképző Intézet gyakorló főgimnáziuma, évkönyve Budapest, 1939

Napi lapok, újságok a szövegben fel tüntetve

Csörgő Terézia
nyugalmazott biológia-kémia szakos tanár

Jász-Nagykun-Szolnok megye Tisza-szabályozás előtti földrajzi nevei az 1860 előtt készült kéziratos térképek névanyaga alapján I. rész

Kutatói munkám célkitűzésének (a Közép-Tiszavidék ősi vízrajza és a települések) hosszú évtizedekre visszanyúló teljesítése során hatalmas névanyag gyűlt össze. Ennek a részfeldolgozását olvashatja az érdeklődő olvasó vagy a helytörténettel foglalkozó szakértő az alábbiakban.

Miután a földrajz – közelebbről a történeti földrajz – felől közelítettem meg a kérdést, szükségszerűen a feltárható és megszerezhető névanyag egy részét rögzíthettem. Nem szerepelnek a települések elöljáróságai gazdag iratanyagának szükségszerűen felmerülő földrajzi nevei. Úgy gondoltam, hogy azok feltárása és feldolgozása, ezzel munkám kiegészítése a helytörténet kutatóira vár. Úgy vélem, hogy igen hatalmas levéltári anyag tüzetes átvizsgálása lesz az, aminek feldolgozása több emberre, esetleg apparátusra vár. A következőkben leírt névanyag feldolgozása is elsősorban azért vált lehetővé, mert az internetkorszak bekövetkeztével rengeteg utazgatástól, utánjárástól mentesült a kutató. Példaként a katonai felméréseket említem meg, amelyeket pályám elején, az 1970-es, '80-as években csak a Hadtörténeti Levéltárban lehetett tanulmányozni. Amióta ezeket a lapokat kényelmesen, saját otthonomban, tetszés szerinti nagyításban vizsgálgathattam, csak saját szellemi és biológiai kapacitásom szabott határt a feldolgozásnak.

Ami megyénk földrajzinév-anyagát illeti, az igen bőséges, mert a szabályozások előtti világ mintha fordítottja lett volna a ma tapasztalhatónak. A ma átutazó szemlélőnek revelációként hat a térképekről visszaköszönő alföldi táj. A vizek által teremtett, részletekben gazdag vidék minden kisebb-nagyobb darabkáját, szegletét külön névvel illette a kor embere, hiszen ezek a sajátos képződmények jelentették a tájékozódás pontjait. Az elnevezések egy része akár több évszázadon át is fennmaradt, sokszor torzult formában. A 18. század közepétől egyre részletesebb mappákban rögzítették kiváló mérnökeink a települések külsőségeinek elnevezéseit. A hosszú hódoltsági időszak után újjáépülő országban – különösen az ilyen, korábban a természeti erők által sújtott tájakon, mint az Alföld – a sokasodó népesség számára fontos volt a táj rendezése, a települések építése, az utak biztosítása. Ez nem mehetett a folyók szabályozása, a mocsarak lecsapolása nélkül. Abban a kivételes helyzetben van e kor kutatója, hogy ennek az újjáépítési folyamatnak a dokumentumai, térképek, leírások, naplók, jegyzőkönyvek ránk

maradtak, és ezért lehetséges a fejlődés folyamatát rekonstruálni. A folyószabályozásokkal és mocsárlecsapolásokkal eltűnt a régi világ, eltűntek a régi helynevek. Az 1980-as földrajzinév-térképen a 150 évvel korábbi időszak 15-20%-a szerepel már csak. Különösen nagy a veszteség azokon a területeken, ahol az erek és patakok sokasága igen mozgékony felszínt varázsolt a vidékre. E gyűjtés ennek a régi, eltűnt világnak a térképeken is megtalálható földrajzi neveit tartalmazza. Elkészültek ugyan hozzá azok a leegyszerűsített, sematikus térképvázlatok is, melyeken ezeket a helyeket lokalizáltam, de ezek jó része financiális okokból nem nyomdakész, s jómagam nem is tervezhetem úgy kiadni, ahogyan azt eredetileg ezt elképzeltem. Magát a névanyagot azonban szeretném közkincscsé tenni, éppen a ma már lehetséges, igen modern megoldásokat is alkalmazva. A földrajzi neveket településenként közlöm. Ugyanakkor néhány esetben több falu, város neve került egymás mellé. Ez éppen a jelenleg meg nem jelentethető térképek miatt alakult így. A nevek után zárójelben közölt évszámok azon térképek megjelenési évszámai, amelyekről a földrajzi név származik. A térképek listája a földrajzi nevek listája után következik. Még egyszer hangsúlyozom, hogy ez a rövid munka csak egy része a könyvtárnyi anyagban fellelhető földrajzi nevek sorának, s remélem, hogy ez a későbbiek folyamán kiegészül, és teljes vagy majdnem teljes lesz.

1. Abádszalók, Taskony és Tiszaderzs

(A: Abád, D: Derzs, SZ: Szalók, T: Taskony)

1. Asszonyfok (D) 1772
2. Bartos fenék (D) 1822/24
3. Csű erdő (D) 1833/44
4. Dósa (D) 1822/24
5. Düllő domb (D) 1819/69
6. Fényes tó (D) 1833/44
7. Gombos erdő (D) 1819/69
8. Halászhalom (D) 1772, 1777, 1784/90, 1819/69
9. Katymár fok (D) 1833/44
10. Katymár gyep (D) 1833/44
11. Káposztás sziget (D) 1819/69, 1822/24
12. Kárászos (D) 1822/24
13. Kása ér (D) 1822/24
14. Káta fenék (D) 1819/69
15. Kengyel (D) 1819/69, 1822/24, 1833/44
16. Kengyel tó (D) 1784/90, 1819/69, 1833/44
17. Kettős Kerek tó (D) 1819/69
18. Kis Kender Áztató (D) 1822/24
19. Kis-Zubogó (D) 1819/69, 1822/24
20. Kolokányos (D) 1822/24, 1833/44
21. Körné csöke (D) 1833/44
22. Ludas tó (D) 1822/24, 1833/44
23. Méjj fenék (D) 1772, 1833/44
24. Mérges tó-fok (D) 1833/44
25. Morotva (D) 1819/69, 1822/24
26. Morotva patak (D) 1782/85
27. Nádas tó (D) 1819/69, 1833/44
28. Nagy erdő (D) 1819/69, 1822/24
29. Nagy fok-erdő (D) 1822/24
30. Nagy fenék (D) 1822/24
31. Nagy kenderáztató (D) 1822/24
32. Nagy rét (D) 1833/44
33. Nagy-Zubogó (D) 1822/24
34. Bodi tava (D) 1822/24
35. Pap tava-fokja (D) 1772, 1819/69, 1822/24, 1833/44
36. Sánta fok (D) 1822/240
37. Sulymos fok (D) 1819/69, 1822/24
38. Szánj halom (D) 1819/69
39. Szökő halom (D) 1819/69
40. Szűts foka (D) 1822/24
41. Tatos (D) 1819/69
42. Tökös tó (D) 1819/69, 1833/44
43. Ültetlen (D) 1822/24
44. Vakvár (D) 1784/90, 1822/24, 1833/44
45. Abádi nagyhát (A) 1784
46. Abádi puszta templom (A) 1772, 1777, 1784, 1784/90, 1833/44
47. Abádi fok (A) 1772, 1777
48. Bánom kert (A) 1784
49. Bodzás fertő (A) 1833/44
50. Bodzás hát (A) 1833/44
51. Bodzás fertő hát (A) 1833/44
52. Csordás fertő (A) 1819/69
53. Csordás halom (A) 1819/69
54. Csőke halma (A) 1819/69
55. Dobi halom (A) 1819/69
56. Érfű tó lapossa (A) 1772, 1833/44
57. Egyes Porcsákos (A) 1777, 1819/69
58. Farkas fenék (A) 1819/69
59. Ferencz halom (A) 1819/69
60. Görbe fenék (A) 1822/24
61. Kettős fenék (A) 1833/44
62. Kettős kerek fenék (A) 1822/24
63. Kettős Kerek tó (A) 1822/24
64. Kenderföld (A) 1819/69
65. Kettes Porcsákos (A) 1777, 1819/69
66. Király halom (A) 1777, 1784,1819/69
67. Kis Ajtos(A) 1819/69
68. Kis fertő (A) 1819/69
69. Máté halom (A) 1819/69
70. Morotva (A) 18.század
71. Méjj sár (A) 1784
72. Nagy Ajtos (A) 1819/69
73. Nagy fertő (A) 1819/69
74. Öreg Szőllő (A) 1772, 1777, 1833/44
75. Őrhalom (A) 1822/24
76. Porcsákos (A) 1777, 1819/69
77. Simon halma (A) 1777, 1819/69
78. Sós tó (A) 1819/69
79. Szánj halom (A) 1819/69
80. Szánom-bánom kert (A) 1819/69
81. Szőllő halom (A) 1819/69
82. Új-Szőllők (A) 1819/69, 1822/24, 1833/44
83. Varjas (A) 1777
84. Zádoni halom (A) 1819/69
85. Ásvány ere (SZ) 1819/69
86. Békás ér (T) 1822/24
87. Bíbitz folyás (T) 1822/24
88. Bodnár fok (SZ) 1784/90
89. Böszörmény part (T) 1822/24
90. Dinnyés halom (SZ) 1782/85, 1784, 1822/24
91. Erdei fok (T) 1784
92. Fényes tó (T) 1822/23
93. Gazos fenék (T) 1822/24
94. Gáncs (Gencs) ere (SZ) 18. század
95. Görbe fok (T) 1822/24
96. Gyolcs (SZ) 1777, 1784, 1819/69
97. Gyolcs fenék (SZ) 1819/69
98. Három ág (SZ) 1822/24
99. Holt-Mírhó (T) 1822/24
100. Hosszú tó (T) 1784
101. Holt-Tisza (T) 1819/69
102. János gyoltsa (SZ) 1822/24
103. Jégverem (T) 1777
104. Kakat (SZ) 1782/85, 1822/24
105. Kecskés halom (SZ) 1782/85, 1784
106. Kerek tó (T) 19. század
107. Keserű ér (SZ) 1819/69
108. Keskeny ér (T) 1822/24
109. Kis-Bencik (Bentzik) (SZ) 1777
110. Kis-Szill (SZ)
111. Kömlő fenék (SZ) 1822/24
112. Közlegelő (SZ) 1819/69
113. Ledence (Ledentze) (T) 1777, 1819/69, 1822/24
114. Lepény tó (T) 1819/69, 1822/24
115. Lovász (Lovas) (SZ) 1777, 1822/24
116. Magányos tó (T) 1777
117. Minisi tó (T) 1819/69
118. Mirhó (T) 19. század
119. Mirhó-fok (SZ) 1777, 1819/69
120. Mirhó folyása (SZ) 1777, 1822/24
121. Mirhó gátja (gáttya) (SZ) 1777, 1782/85, 1822/24
122. Nagy-Bencik (Bentzik) (SZ) 1777, 1784/90, 1819/69
123. Nagy fertő (SZ) 18. század
124. Nagy Gyolts (Gyolcs) (SZ) 1782/85
125. Nagy hát (SZ) 1819/69
126. Nyár telek (T) 1822/24
127. Olfa (T) 1819/69
128. Öreg Szőllő (SZ) 1819/69
129. Pap tava (T) 1819/69
130. Piha (T) 1822/24
131. Rühes lapos (T) 1822/24
132. Rühes tó ere (T) 1822/24
133. Szalóki kert (SZ) 1784
134. Szill ér (SZ) 1819/69
135. Szombat ere (T) 1822/24
136. Templom (SZ) 1782/85
137. Tökös tó (T) 1819/69
138. Tökös tó laposa /T) 1819/69
139. Tsikó (Csikó) (T) 1822/24
140. Üllő tó (T) 1819/69
141. Tisza
142. Pap laposa (T) 1772
143. Nagy fok (T) 1777
144. Kőhát (D) 1833/44
145. Kis Márton fokja (A) 1772
146. Perbál sziget (A) 1772
147. Kis sziget (A) 1772.

folytatjuk

Veresegyházi Béla, ny. gimnázium-igazgató

Kiss Bertalan festőművész

A Jász Alkotók Köre (JAK) örökös tiszteletbeli elnökhelyettese, a Jászok Egyesületének tagja. 1940-ben született Jászdózsán, és két testvérével együtt háborús özvegy édesanyja nevelte fel és taníttatta. Szavaival szólva: két életet élt. Életpályáját egyrészt fő hivatása, a gépészmérnöki szakma töltötte ki, 1976-tól pedig a festészet is. Mindkettőt szívvel-lélekkel művelte, és mindkét területen kimagasló sikereket ért el. A szülőföldhöz most is erősen kötődő festőművész Budapesten él és alkot.

Kiss Bertalan a festőműhelyében *Fotó: B. M.*

Gyermekkorában még a repülőgéptervezésről álmodozott, ezért jelentkezett aztán 1958-ban a Műegyetemre. A repülőgéptervezést a harmadik évfolyamtól választhatta volna, de ahhoz Moszkvába kellett volna mennie, ahová nem kívánkozott. Így az erőgépész szakmát választotta, és diplomaszerzés után az Erőmű és Hálózattervező Vállalatnál (ERŐTERV) helyezkedett el. Számos erőmű tervezésében vett részt, Százhalombattától Tiszapalkonyán át a paksi atomerőműig, egyre magasabb szinten, a végén már vezető tervezőként. Innen is ment nyugdíjba. Az Egyetem Szenátusa aranydiploma adományozásával ismerte el értékes mérnöki munkáját.

A festészethez már gyermekkora óta vonzódott, és azt is nagy lelkesedéssel művelte, nem is akárhogyan. Pályafutásában a mérnöki sikereket ugyan többre tartja, bár festményei – egy-egy falat díszítve valószínűleg túl fogják élni mérnöki alkotásait, melyeket ha kiszolgálják idejüket, előbb-utóbb lebontják majd.

A szülőföld, a Jászság tájait, életét nagy szeretettel festette és festi most is. Ennek mozzanatait megkapó élethűséggel ábrázolja. Eleve erre is törekszik, miután az ún. absztrakt művészetet elveti. A különleges, egyedi technikával készült olajfestményei a mérnöki precizitás és a művészi alkotás egységei. Egyszer „Kiss Bertalan festőművész" címzésű levelet kapott. Édesanyja szigorú hangú véleménye: „Te fiam okleveles gépészmérnök vagy, nem pedig festőművész". Próbálta meggyőzni – De hiszen Leonardo da Vinci is egyszerre volt festő és mérnök! – nem sok sikerrel.

Több festményét ihlette szülőfaluja, Jászdózsa és annak tanyavilága, ahol sok időt töltött. Napszámban még kapálni is volt ott, sőt cséplőgépen is dolgozott arrafelé. Nyaranta „kacsapásztorkodott" is, felügyelve az évi hússzükségletüket biztosító nagyszámú kacsákat, azokat a Tarna-parton egészen Jákóhalmáig elkísérve. Így sajátos nézőpontból tudta megfesteni a falu dombon álló templomát, házait, a falut átszelő folyót. Egy jákóhalmi tanyát ábrázoló meseszép festménye, *A tanya télen* pedig nemcsak azért különleges, mert a téli táj, a behavazott tanya varázsa babonáz meg, hanem mert egy letűnt világ leképezése. Hasonlóan szemet gyönyörködtető a *Tanya libákkal* című alkotása is, amely Jászdózsa határában készült. Sok festményén tűnik fel a szeretett szülőfalu, Jászdózsa műemlék hídja, a házak, a közeli pipacsos rét is.

Kiss Bertalan tájképei, látképei nem egyszerűen fényképszerű pillanatképek – jóval többek annál. Festményei mintegy „szintetizálják" a valóságot, az adott látványra jellemző mozzanatokat egyszerre, összevontan ábrázolva, kihangsúlyozva a leginkább karakterisztikus részleteket. Ez az, amit csak egy született, vérbeli festő tudhat.

Megkapóak a finom szépségű csendéletei is, mint például a *Mezei csokor a Jászságból,* az *Őszi csendélet* vagy a *Naprafor*gók. Ezeken a Jászságban gyakori pipacs, szarkaláb és más réti virágok dominálnak. Alkotásainak kereteit is jobbára ő maga készíti.

Kiss Bertalan alkalmanként vonzódik a történelmi témákhoz, pillanatképekhez is. Korai munkáiból való a *Jászok legendái a magyar történelemben*

Kiss Bertalan - Pipacsmező Jászdózsa határában *Fotó: B. M.*

sorozata. Legutóbbi ilyen sorozatát a Mátyás-emlékév tiszteletére készítette, amikor is ecsettel eredt Mátyás király legendáinak nyomába.

Több festménye nyert díjat, sokat megcsodálhattunk kiállításokon, köztük a JAK tárlatain. Alkotásaiból terjedelmes listát lehetne összeállítani, álljon most itt néhány jellemző és megkapó képe.

Kiss Bertalan fontosnak tartja a hagyományok őrzését, mert mint vallja: *„A tűz kialszik, ha nem lángolnak, akik a tüzet őrzik”.* Arra biztat, maradjunk küzdő, szabad lelkű jászok!

Bognár Mária újságíró

Kiss Bertalan- Mezei csokor a Jászságból
Fotó: B. M.

Kiss Bertalan- Őszi csendélet
Fotó: B. M.

Kiss Bertalan - Itatás ***Fotó: B. M.***

Kiss Bertalan - Tanya télen ***Fotó: B. M.***

Kiss Bertalan - Jászdózsa a műemlék híddal ***Fotó: B. M.***

A Nagykunság újra-hímzett párnacsupjai

A Szellemi Kulturális Örökség felterjesztésében megfogalmazódott, hogy a kunhímző közösségek egyik legfontosabb feladatuknak tartják a régi múzeumi kunhímzések mintakincsének: motívumainak és színvilágának megismerését. Alapos elemzésükön túl fontos, hogy ezek a díszítmények visszaépüljenek a köztudatba és újra a kun identitású ember élő népművészetének alapjait képezzék.

Ennek a törekvésnek egy útja lehetséges: a múzeumi darabokat „elővéve", alapos áttanulmányozás után *lehímezzék,* elérhetővé téve azokat saját maguk és az érdeklődő nagyközönség számára.

2019 szeptemberében a Szellemi Kulturális Örökség hazai reprezentációs listájára való felvétel kihirdetése után született meg a végső elhatározás, hogy a következő év tavaszára a kunhímző közösségek elkészítenek egy vetett ágynyi párnacsupot. Vándorkiállítás részét képezné, a közösségek közös tulajdonában lenne. Elhatározásuk szerint Szentendrén a Skanzenben tartandó pünkösdi ünnepségen megmutatják azt a nagyközönségnek az új stílusú kunhímzések gyűrűjében.

Az elhatározás megvalósításához munka, idő és pénz kell. Az előbbi kettőben, ahogy mondták nincs hiány, hisz java részt nyugdíjas korú asszonyokról van szó, de aki aktív dolgozó, állítása szerint ő is fog „szakítani" az elkészítésére időt. A csapatszellem egyre erősebb köztük, a közös cél és a munka összekovácsolta őket. Viszont az utóbb említett pénzből, ami az egész terv megvalósulásának finanszírozásához elengedhetetlen feltétel, kevés akad. Nincs. A felterjesztésben is „kunhímző közösségek"szerepelnek, több város civil szervezete, egyéni hímzői. Mindenki külön, több és kevesebb anyagi forrásból gazdálkodik. Mint felterjesztő, megkaptam a bizalmat tőlük, hogy a közösség nevében személyesen, de a saját egyesületem (Kézműves Örökség Egyesület, Törökszentmiklós) égisze alatt próbáljak anyagi fedezetet szerezni. A közösségek önkormányzataihoz, polgármestereihez fordultam, előbb levélben írt támogatási kérelmemmel, majd időpont egyeztetés után, személyes megkereséssel, hogy a terveinket elmondva, támogatásukat kérjem hozzá.

A polgármesterek, az önkormányzatok, egy város kivételével, egyként álltak az ügy mellé, és először szavakkal, majd anyagilag is támogatták a kezdeményezésünket. Sajnos Karcag, a Nagykunság „fővárosa", többszöri megkeresés után sem csatlakozott a többi település támogató segítségnyújtásához.

A kapott támogatásból elindulhatott a közös munka, melynek első lépéseként a közösségek kiosztották maguk között a mintákat: a saját településükről származót preferálták első körben, majd az alapján, döntöttek, kinek melyik állt a szívéhez közelebb.

Hímző asszonyok az elkészült munkákkal Fotó: Monoki Annamária

A párnavégek elkészülése hosszú folyamatot vett igénybe. Nem a kivarrásának ideje nyúlt hosszadalmasra, hanem az, amíg az elkészülés módját, miként jét az egészen apró részletekig végbe menően meg nem beszélték:

– Egységesíteni kellett a méreteket. A megbeszéltek alapján, úgy kellett a hímzésről készült fotót kinyomtatni, hogy annak hossza mindegyiknél 65 cm legyen. A hosszméret adta a különböző minták egyedi szélességének méreteit. Erről készültek el a pausz papírra átrajzolt, kilyuggatott minták. Egy az egyben másolatai az eredetieknek, úgy, ahogyan egykor hímzője elkészítette.

– Hosszas körbejárás után a legmegfelelőbb vászonanyagra drukkolták rá a mintákat.

– Minden mintához közösen választották ki a színeket. Nagyon nehéz feladat volt, hisz az eredetieket, egykoron elkészült, azaz 17. század végi, 18. század elejei állapotukban nem láthatták. A Néprajzi Múzeum a 20. század első évtizedeiben alkalmazott rajztanárokat, rajzolókat, akik grafikákat, festményeket készítettek tárgyakról. Néhány kunhímzésről is készültek festmények egy kiadvány részére az 1920-as években. Közülük le is közöltek egy párat (50. kép: NM R 2683; 53/1-2. kép: NM R 2682) Bátky Zsigmond, Györffy István és Viski Károly által írt, 1928-ban kiadott, a *Magyar Népművészet* című kötetben. A festmények egy része a lefestett múzeumi tárgy hiteles másolata, a mai napig látható színekkel. Vannak olyan ábrázolt párnacsupok, melyeket kiszínezett a készítője. Hogy mi alapján, kinek a kérésére történt, egyenlőre nincs rá adat. A színmodosult hímzések eredeti színének a vizsgálata még nem történt meg. Tudjuk, hogy egyes festőnövényekkel színezett gyapjúfonalak idővel kifakulnak, színüket vesztik, színmódosuláson mennek át. A hímzésekben látható sok drapp és barna árnyalat nagy valószínűséggel eredetileg más, erősebb színű lehetett: kék és vörös árnyalatai.

Hímzett párnacsupok Fotó: B. A.

A mai adatok, kísérletek alapján biztosan tudjuk, hogy színvesztés megy végbe például az alkörmös és a bodza által festett fonalakon, melyek elég hamar szürkés-drappos színre módosulnak. Ezek a tények és a hódmezővásárhelyi párnavégek eredeti színének megállapítására tett kutatási eredmények is az előbbieket támasztják alá. Ezek ismeretében hívtam fel a figyelmet arra, hogy a festményeken látható kunhímzés minták némelyike nem hiteles, hisz, ahogy már említettem, nem mind másolat. Az elkészítésük ideje későbbi, mint a tárgyi kartonon

szereplő, leltárba vételi időpont, ahol a leltárba vételi állapot rögzítéskori színek feltüntetésre kerültek. Így, az újrahímzésének előkészítésénél a közös döntés értelmében, a párnacsupokat és a festményeken megörökített egykori hímzéseket a jelenlegi állapotukban hímzik újra, egy árnyalattal, erősebb színekkel. Voltak olyan textilek, ahol a hímzés fonáki oldalnak a vizsgálata is segített a döntésben.

– A próbahímzések után a szükséges változtatásokat szintén közösen döntötték el. A próbahímzéskor lehetett meglátni, hogy a színskálából kiválasztott árnyalatok, hogyan adják vissza az eredeti darabok látványát.

– Mivel ezek a párnacihára külön rávarrt hímzések, egyet kellett abban is érteni, hogyan szegjék be és rögzítsék majd a cihához. (A párnaciha anyaga megegyezik a párnacsupéval.) A beszegés körbe: rejtett varrás a saját anyagából kihúzott vászonszállal. A díszszegés az anyag alsó és felső szegélyénél: ahogy egy- két régi darabnál látható, a hímzésben felhasznált sötétebb fonallal, a pelenkaöltés különféle változataival készítik el.

Az időközben kialakult Covid19 járvány egészségügyi előírásai miatt a 2020 tavaszára tervezett pünkösdi megjelenés elmaradt, helyette ugyancsak a szentendrei Skanzenben megrendezésre került Kulturális Örökség Napok programsorozaton belül került bemutatásra a kunhímes párnákkal díszített ágy, a helyszínen felállított pavilonban berendezett „kun szobasarok" részeként

Közös döntésüket követően, 2020. szeptember végén kapott állandó helyet a nagykunsági kunhímzők által újra hímzett 10 db kunhímes párnahuzat a kisújszállási Tájház kun szobájában, minden érdeklődő részére „elérhetővé" téve azokat. A közreműködő kun települések, a saját rendezvényeikre, innen tudják elvinni és bemutatni a kunhímzéses párnahuzatokat az érdeklődő nagyközönségnek.

A bácsfeketehegyi Tarka Virág Kézimunka Csoport tagjai a nagykunsági közösségekhez hasonlóan, a kiállító helyiségükben berendezésre kerülő kun szobasarok vetett ágyára elkészítik a múzeumi kunhímes párnák másolatait, így a Vajdaságban is meg lehet csodálni Magyarország egyik legrégebbi szőrhímzését.

Bán Andrea néprajzkutató

18. századi karcagi szőrhímzéses párnahaj, tulipános, félrózsás mintával (Ltsz-66.60.31.1.) Fotó: B. A.

Kunhímzéses párnák vetett ágyon ***Fotó: B.A.***

Bán Andrea és a nagykun hímző asszonyok ***Fotó: Monoki Annamária***

Hajdan volt lacházi iparosok és kereskedők 2. rész

A kereskedelmi és iparkamaráról szóló 1868. VI. törvény végrehajtására kiadott rendeletet követően összesen 20 kamara jött létre a dualizmuskori magyar állam területén. A budapesti központtal szerveződő kamara nyilvántartásában szereplő lacházi, peregi iparosokat és kereskedőket a Redemptio februári számában már közöltem. Mintegy három évtized múltán azonban jócskán megváltozott a lacházi iparosok és kereskedők köre, jól megfigyelhető ez a Pest-Pilis-Solt-Kiskun-Vármegye általános ismertetője és címtárában (Budapest, 1930) található névsorban is:

Ácsok

Lacháza: Kamrás István, Sallay István, Mízik Lajos, Znamenák József

Állatorvosok

Lacháza: Akucs Lajos
Pereg: Gallé Pál

Asztalosok

Lacháza: Dobos Dávid, Kovács Imre, Sörös András, Znamenák István
Pereg: Sida József, Varga Antal

Bádogosok

Lacháza: Kornstein Lajos, Tóth Lajos, Weisz Lajos

Matula Kálmán cipész (Dózsa György út 76)

Baromfikereskedők

Lacháza: Józsa András, Singer Mór

Bognárok

Lacháza: Kovács Bálint, Kovács Illés, Nagy Lajos
Pereg: Argolás János, Juhász Ferenc, Orbán Károly

Joszt Béla cukorka, papír és játékáru kereskedése (Jókai Mór utca 2)

Bőrkereskedő

Lacháza: Frankl Andor

Szabó József cséplőgép-tulajdonos

Tóth Antal cséplőgép-tulajdonos mint frontharcos

Cementkereskedő

Lacháza: Faragó Gyula

Címfestők

Lacháza: Kertesi József, Magyar István

Cipészek és csizmadiák

Lacháza: Bai Sándor, Denke Lajos, Gacs Imre, Joó Gábor, Kiss Antal, Kiss Károly, Koczó István, Korsós Gyula, Korsós Kálmán, Matula Kálmán, Orsi Lajos, Süveg Sándor, Szalay Lajos, Szalay Sándor, Tóth Károly, Znamenák Sándor
Pereg: Kátai András, Orbán Imre, Orbán Lajos

Cukorkakereskedő

Lacháza: Joszt Béláné

Cséplőgép-tulajdonosok

Lacháza: Bakó Gábor, Czuni Gábor, Gallai József, Kéri Benő, Móczár István, Mészáros Lajos, Nagy Antal, Szabó József, Tóth Antal
Pereg: Jónás Béla, Koronits Mihály, Nagyfejeő Lajos

Dohánytőzsdések

Lacháza: Horváth Mihály, Huszár Jánosné, Kéri Antal, Kertész Gusztávné, özv. Kiss Antalné

Edénykereskedők

Lacháza: Kornstein Lajos, Tóth Lajos, Weisz Lajos

Építési vállalkozók

Lacháza: Kamrás István, Salay István, Znamenák József

Fakereskedő

Lacháza: Holzmann Henrik

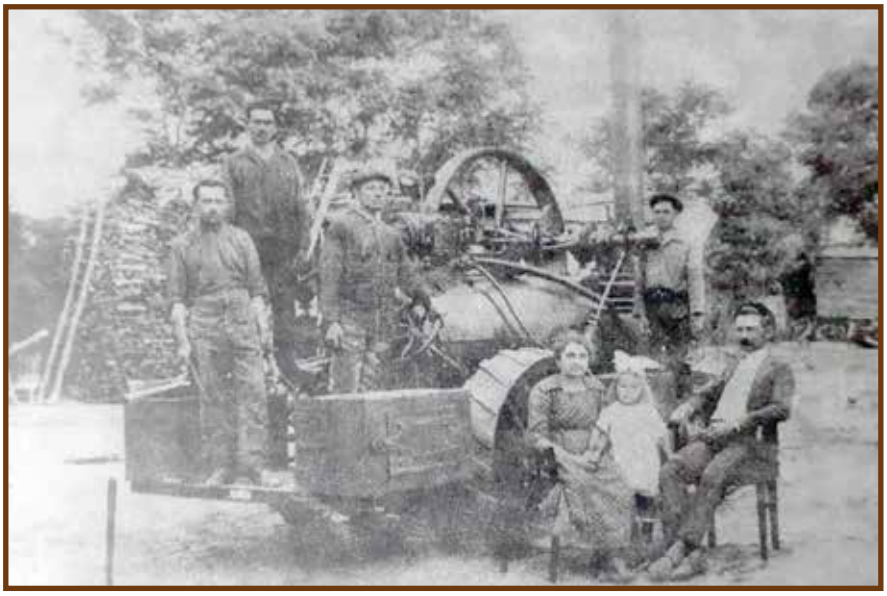

Móczár István (jobb oldalt) cséplőgép-tulajdonos udvarában

Szecsei Imre fodrász

Koronits Mihály (bal oldalon) cséplőgép-tulajdonos udvarában

Fekete Mihály fodrász

Fényképész

Lacháza: Magyari István

Fodrászok

Lacháza: Fülöp Sándor, Kassai József, Nagy Cs. Gábor, Nagy Sándor, Szecsey Imre, Zoltán Antal
Pereg: Fekete Mihály, Kátai Mihály, Répás Kálmán, Szebeni János

Fűszer- és vegyeskereskedők

Lacháza: Bakk Sándorné, Balassa Péterné, Engel Károlyné, Farkas József, Fehér Márta, Kaahn Sándor, Karácsonyi Sándor, Kozma Gyula, Orsy András, Pál Sándor, Róth József, Róth Márton, Weitzenfeld Sándor
Pereg: Bleyer András, Dobis József, Klein Sándor, Kovács Sándor, Radó Ignác, Róth Berta

Gabonakereskedők

Lacháza: Kaahn Sándor, Róth József
Pereg: Bleyer András

Gépkereskedő

Lacháza: Franck Lajos

Gyógyszerész

Lacháza: Télessy István

Gyümölcskereskedő

Lacháza: Józsa András

Kádárok

Lacháza: Baski Imre, Mészáros István, Varga Károly

Fülöp Sándor fodrász

Farkas József fűszer- és vegyes kereskedő mint frontharcos

Kaptafakészítő

Lacháza: Mizik Lajos

Kárpitos

Lacháza: Földváry Lajos

Kéményseprő

Lacháza: özv. Binder Andrásné

Kocsmárosok

Lacháza: Galambos Sándor, Józsa Gáborné, Kiss Gábor, Kontra Ferencné, Kovács G. Gábor, Móri Gyula, Mózsi Sándorné, Papp János, Szecsey Máté Szűcs Imre, Varga Ferenc
Pereg: Kátai József, Kovács Mihályné, özv. Miklosovics Józsefné, Orbán András, Orbán István, Szebellédi Antal

Kovácsok

Lacháza: Bakk János, Barada Ignác, Gál Antal, Hegedűs Kálmán, Joó János, Kovács Mátyás
Pereg: Hauk János, Jónás Károly, Krizsik Antal, Szikara István, Zsilavi Mihály

Dr. Télessy István gyógyszerész

Kiss Gábor kocsmáros

Kőművesek

Lacháza: Jaksa Sándor, Kamrás István, Kovács Károly, Kovács Sándor, Mizik Lajos, Pozsár István, Sallay István, Török István, Znamenák József
Pereg: Kácser József, Krizsik András

Kötélgyártó

Lacháza: Szabó István

Lakatosok
Lacháza: Franck Lajos, Sallay József, Tóth Antal
Pereg: Jónás Béla

Marhakereskedők

Lacháza: Csuma Antal, Nagy P. Gábor, Nagy Sándor
Pereg: Gubovits V. József, Németh József, Tivadar Miklós

Weitzenfeld Sándor vegyes üzlete (Jókai Mór utca 1.)

Móri Gyula kocsmáros

Mázolók

Lacháza: Kertesi József, Magyar István
Mészárosok és hentesek
Lacháza: Gábor Gyula, Józan Ambrus, Kamrás Gábor, Kéri Benő, Kovács Pál, Kozma Gyula
Pereg: Kolonics András, Mózer András, Pergrund Lajos

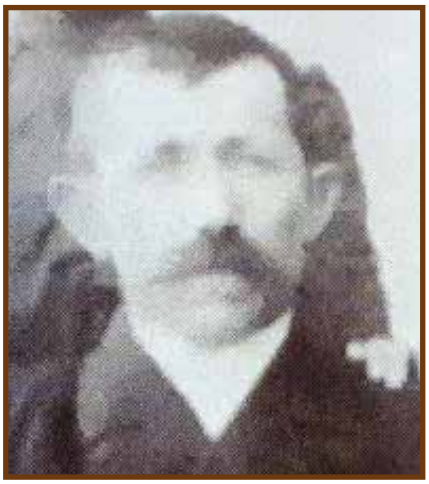

Krizsik Antal kovács

Mezőgazdaságigép-kereskedő

Lacháza: Franck Lajos

Orvosok

Lacháza: Dr. Joanovics János, Dr. Kövessy Fülöp, Dr. Szabó István
Pereg: Dr. Kövessy Fülöp

Pékek

Lacháza: Baranyi Gábor, Deák István, Major Mihály
Pereg: Czita János

Szabók (férfi)

Lacháza: Horváth Ferenc, Józan Imre, Karácsonyi Sándor, Kiss János, Síket Károly,

Kovács Károly kőműves

Krizsik András kőműves

Török Kálmán
Pereg: Kovács János

Szabók (női)

Lacháza: Kontra Jolán, Matai Gáborné
Pereg: Kovács Margit

Szíjgyártók és nyergesek

Lacháza: Farkas János, Földváry Lajos, Vasadi Lajos

Gál Antal (bal oldalon) kovácsműhelye előtt

Szabó István kötélgyártó

Czita János pék

Czita János Karácsonyi Sándor férfiszabó mint frontharcos pék

Szikvízgyártók

Lacháza: Andrási János, Gábor Sándor

folytatjuk...

Dr. Szenttamási-Babós Lajos
helytörténeti kutató

200 éves a dorozsmai szélmalom

A szélenergia felhasználása a gabonafélék őrlésére már a 10. században a néhai Perzsiában megvalósult. Igaz még nem olyan formában, ahogy ma is láthatjuk. Ekkor még horizontális forgású vitorlával forgatták az őrlő köveket, tudhatjuk meg Pongrácz Pál kutató leírásából. Európában jóval később, a 16. században kezdték alkalmazni a széllel hajtott őrlő szerkezeteket. Először az úgynevezett fából ácsolt „bakos" malmokat, melyek vitorláit az egész építménnyel kellett szélirányba fordítani. Ezeket váltották fel az „alulhajtós" szélmalmok, ahol már csak a tetőszerkezetet kellett szélirányba fordítani. Az építményt már alapra, szilárd építőanyagból emelték a helyi lehetőségekhez alkalmazkodva. Ilyen szélmalmok terjedtek el Nyugat-Európától egészen hazánkig a 17–18. században. Ekkor még hazánkban a vízfolyásokban szegény területeken szárazmalmokat, azaz jármos-igásmalmokat és tipró malmokat használtak az őrlésre. Ezek emberi és állati erővel működő szerkezetek a csekély termelékenységük mellett igen fárasztóak voltak. Az alulhajtós szélmalmok technikai ugrást jelentettek az Alföld széljárta tájain. A Nagykunság és a Kiskunság településein egyre szaporodtak a szélmalmok. Így Dorozsmán is szélmalom építésére kért engedélyt 1801-ben Benke István redemtus gazda. A helyi nemes tanács elutasította a kérelmét, de fellebbezett a hármas kerületek főkapitányához, aki felülbírálta és engedélyezte az első dorozsmai szélmalom építését.

Húsz évvel később, 1821-ben Czékus Andor főbíró szélmalomépítésre kéri fel Benke István redemtus gazdát, faragó-szélmolnárt egy „modern", úgynevezett fölülhajtós rendszerű szélmalom építésére a város fölvégén, a dorozsmai 4488. sz. telekjegyzőkönyvben az 5685 helyrajzi számú telekre, a mai Bölcs u. túli részen. A malom el is készül három pár kőre: úgymint: kenyérgabona, takarmány és paprika őrlésére. A 19. század végén már 23 szélmalma van a településnek. 1904-ben a domaszéki, tíz gyermekes Faragó György megvásárolta a Czékus családtól a malmot, és mindenféle modernizálással és technikai újításokkal dacolva működtették iparszerűen 1949-ig, a 81 éves őrlő gazda haláláig. Ez idő tájt bevételük ugyan az őrlésből alig volt, mégis kikiáltották őket burzsujoknak, tőkefelhalmozó kulákoknak. Az örökösök szerettek volna megszabadulni a malomtól, de az nem kellett senkinek. A lebontását sem engedélyezte a Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága, hivatkozván arra, hogy műemlék. Nem maradt más választása a családnak csak az, hogy lemond a malom tulajdon jogáról.

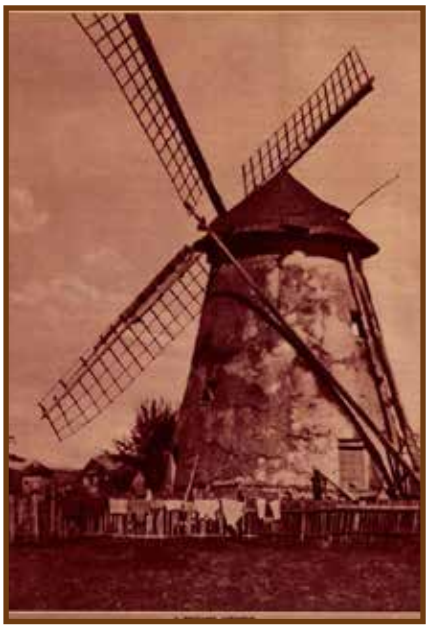

A dorozsmai szélmalom 1931-ben

Ez a lépés 1961-ben történt, amikor is az Országos Műemlékvédelem átvette, és hivatalosan is műemlékké nyilvánította. Ez azonban már akkor sem azt jelentette, hogy megmenekül az enyészettől, ugyanis kilenc éven át egy fillért nem költöttek a malom karbantartására. A tető zsindelyének csorgásában a tartós esőzések hatására a fal oly annyira kimosódott, hogy 1970. április 22-én reggel összedőlt. Dorozsma lakossága joggal felháborodott ezen az eseményen, és a hivatalos szervek is érezték a felelősségüket. Ezért aztán 1971-ben elrendelték a teljes rekonstrukciót. Ezt a nem mindennapi munkát Sisa Béla vállalta, és végig vitte egészen a próbaőrlésig, ami 1973-ban megtörtént. Az eseményről a TV Híradója is beszámolt Balogh Ferenc operatőr jóvoltából. Két építőmester jött a Nyírségből, Horváth István és Ladányi András, és egy ügyes, ezermester molnár gazda a Dél-Alföldről, Felsőszentiványról Nagy Torma Vince személyében. Ajánlást adott ki a műemlékvédelem, hogy 135 m-es védősávot alakítsanak ki a malom körül, de mivel ekkor már Kiskundorozsmát Szeged Megyei Jogú Városhoz csatolták, az ajánlással nem foglalkozott az építési főhatóság, és engedélyezte a malom körbeépítését 20–30m-es távolságban. Így elzárták a megfelelő szél elől és a turisták kereső szemei elől is. A malom rendszeres karbantartása, működtetése továbbra sem volt megoldott. Sőt rontott a helyzeten, amikor kiadta az állam a kezelési jogot a Kincstári Vagyonkezelő Hivatalnak. Szakszerűtlen homlokzat javítgatások után a közben letört vitorlákat, rövid és fordított állású lapátokkal pótolták. Sőt ezt a minősíthetetlen munkát át vette a műemlékvédelem. A Szegedi Móra Ferenc Múzeum jóvoltából 1999-ben újra látogathatóvá vált a műemlék, de a javítása, karbantartása borzasztó körülményes, bürokratikus és lassú volt. A malom fala 2005-ig dacolt az időjárás viszontagságaival, de a kora nyári folyamatos esőzés miatt az északi oldalon egy 4–5 négyzetmé-

Az összedőlt malom 1970-ben

res darabon omlani kezdett. Elodázhatatlanná vált a sürgős beavatkozás, egy újbóli rekonstrukció. Ezt a média bevonásának segítségével lehetett kiprovokálni, mert a felelős szervek egymásra mutogattak, jó magyar szokás szerint. Ezután egy hatékony külső védelem és belső aládúcolás után 2006-ban elkezdődhetett a helyreállítás. Ez azonban koránt sem jelentette azt, hogy megoldódott a probléma, mert a kivitelező cég alkalmazottai csapnivaló munkát végeztek, jó sok pénzért. Sőt egy felületes műszaki átadáson ezt át is vették a hivatalos szervek. Hamar meg is bosszulta magát a hitvány munka, mert három hónap múltán eltört a közép, vagy mitli gerenda, félév múlva a vitorla egyik elkorhadt gerendája roppant el középen. Eső esetén minden nyílászárón befelé folyt a víz. A felületesen javított zsindely födém folyamatosan beázott. Ekkor már Szeged Megyei Jogú Város tulajdona volt a szélmalom és a kezelési joggal a kiskundorozsmai Petőfi Sándor Művelődési Házat bízták meg. Azóta már megoldódott a rendszeres nyitva tartása, működtetése, karbantartása. 2008-ban pályázati pénzből sikerült új vitorlát és fordító rudazatot készíttetni, a Tájház Szövetség, a Nemzeti Kulturális Alap és a város segítségével. De két év múlva újra nagyjavítást kellett kezdeni, mert a 2006-os rekonstrukciókor az elkorhadt szeles tengelyt nem cserélték le, csak toldozgatták, és 2010-ben eltört. Szerencsére baleset nem történt, mert időben sikerült leemelni az új vitorlát. Ekkor már nemcsak új szeles tengelyt kapott, hanem Székelyvarságból hozott új zsindely került a tetejére. Jelenleg az ország egyetlen működőképes szélmalma, amit ki is próbáltunk, mert 2011. június 25-én a Dorozsmai Napok keretén belül forgott a kivásznalt vitorla a jelenlévők nagy örömére. Igaz a viharos erejű szél miatt őrölni már nem volt lehetőség.

A szakszerű kezelés és karbantartás ellenére 2016. május 23-án, egy hétfői napon az egyik vitorlaszár a szeles tengelynél eltört és nagy robajjal lezuhant. A vizsgálatok megállapították, hogy technológiai és anyaghiba miatt történt a törés, így a biztosító nem fizetett. A javítást az NGSZ (Nevelési–oktatási Intézmények Gazdasági Szervezete) intézte. A nem rövid ügyintézés 2019 –ig tartott, mikor is egy orfűi asztalos mestert bíztak meg a javítások elvégzésére. Kovács Gergely és csapata kiváló munkát végzett. Ezt az az év szeptember 7-én, a Faragó Napon történt beindítás is bizonyított. Próbaőrlés ekkor sem történt megfelelő mennyiségű gabona hiányában.

Az elhalasztott próbaüzemeltetés 2020-ra tolódott de a járványhelyzet nem tette lehetővé a rendezvények megtartását. Ezért most a 200 éves évfordulóra tervezzük ezek megvalósítását.

A malom előtti térre a Dorozsmai Hagyományőrző és Kulturális Egyesület kezdeményezésére 2020-ban egy egészalakos Dankó Pista szobrot terveztek, melynek megvalósítása még bizonytalan.

A felújított dorozsmai szélmalom

A Dorozsmai szélmalom, mint ipartörténeti műemlék és kiállítóhely működik.

Nyitva tartása április 1-től október 31-ig tart. Hétfőn zárva, kedd, szerda, péntek szombat, vasárnap 14 órától 18 óráig, csütörtökön 9-órától 13 óráig.

Bemutató és interaktív foglalkozásokra is lehetőség van csoportok részére.

Vass József
helytörténeti kutató, malom gondnok

Kérjük az 1%-ot

Kérjük adóbevallása elkészítése elkészítésekor adójának 1 %-át ajánlja a Jász Múzeumért Alapítvány javára.

A befolyt összeget a Redemptio c. honismereti lapunk megjelentetésére fordítjuk.

Adószámunk: 18824168-1-16

Félistenek a kunszentmiklósi Virágh kúriában

Városunk központjában áll a Felső-Kiskunság bizonyára legszebb épülete az 1820-ban Virágh Pál főbíró által épített Virágh kúria. Sokan úgy gondolják, hogy mindent leírtak már a történetéről és lakóiról. Németh Zoltán és Dinnyés László könyvet írt e témában, többen cikkeket írtak, emlékbeszédek hangzottak el az ünnepnapokon a hős Virágh fiúk tetteiről.

Gedeonról, a nádorhuszárjait hazahozó főhadnagyról, a későbbi őrnagyról valóban sokat tudhatunk. Testvéreiről, Lajosról (1829–1876) és Pálról (1820–1864) kevesebb szó esik. E három testvér nem véletlenül nyugszik a Fölszegi temetőben egy sírban. Ők voltak, akik Kossuth Lajos hívására 1848-ban fegyvert fogtak a haza védelmében.

Virágh Pál, Gedeon és Lajos síremléke a kunszentmiklósi Fölszegi temetőben
Fotó: Sz. G.

Még kevesebbet hallottunk arról, hogy e gyönyörű épületben kik fordultak meg a 19. század közepe táján a Virágh testvérek vendégeiként, hogy aztán tollat ragadván írjanak e látogatásokról.

E cikk megírásához nem kellett messzire mennem anyagot gyűjteni. Helytörténeti gyűjteményemben bőven találhatók olyan írások, dokumen-

tumok és tárgyak, melyek eddig nem szerepeltek visszaemlékezésekben. Ezek közül választottam néhány közlendő adalékot:

1.) Virágh Lajos jogot végzett Késmárkon. Tűzérhadnagyként részt vett Arad és Temesvár ostrománál. Megsebesült, haza kellett térnie. Hírlapíróként tevékenykedett, 1857–63 között külföldön tartózkodott. Hazatérvén a kiegyezés után a Kiskunsági Honvédegylet tagja volt. Cikkei, könyvei, versei jelentek meg. Számunkra legfontosabb műve a Honvéd menház könyve című kiadványban 1870-ben megjelent *Nádorhuszárok hazajövetele* című tanulmánya, mely testvérbátyja, Gedeon és századának Csehországból való hazaszökését ismerteti briliáns precizitással. Egészen bizonyosan Gedeon tollbamondása alapján készült. Gedeon a kiegyezés után a Honvéd Igazoló Bizottság elnöke volt, jól ismerte a többi honvéd hazaszökésének történeteit is. Lajos ezen információkat is részletesen leírta műveiben.

Ezek szerint Gedeon 1848. október 21-én 211 nádorhuszárral szökött el a Prága alatti táborból. Hazaérkeztek október 29-én 158 egészséges katonával. Betegek és sebesültek száma 28 fő volt. Ezek alapján az útközben elesett

DARÁZSFÉSZEK.

NOVELLAK ÉS HUMORESZKEK.

VIRÁG LAJOS.

HARMADIK KÖTET.

PEST, 1860.

Virág Lajos könyvének címlapja.

katonák száma 25 fő volt.

Csillag N. N. tizedes október 18-án 85 emberrel indult haza. Tervükre azonban fény derült. Közülük Csillag tizedes tudott elszökni, hazaérkezvén a Hunyadi huszárokhoz állt be. E csapatból Tóth Sándor tizedes tíz bajtársával civil ruhát öltve november 4-én csatlakoztak a Nádor huszárokhoz.

Az elfogott 74 magyar huszár halálos ítéletét Dömötöri Németh József ezredesnek kellett volna aláírni, aki azonban inkább lemondott rangjáról és Therekienstadtba internálták. Ezt is egyfajta hősi tettnek kell tekinteni. Udvardy tizedes 106 katonával indult, s útközben hozzá csatlakozott néhány szökevénnyel kiegészülvén 1849. június 8-án 114 fővel érkezett haza. Udvardy 1867-es Igazoló Bizottság által átadott honvéd emléklapja gyűjteményemben van.

1849 júniusában még 42 császári seregből szökött katona csatlakozott Virágh Gedeon őrnagy csapatához.

1849. június havában a Csehországban maradt magyar huszárok egy százada hazafelé indult, de a császáriak Marburg alatt körülvették őket. Altisztjeiket főbe lőtték, a legénységet megtizedelték, a többieket különböző ezredekbe sorolták be. Az ő esetük hasonlított leginkább a *80 huszár* című drámai magyar film történetéhez.

Szecsey őrmester egy századdal kiegészülvén 1849. június végén próbált hazaszökni, de árulás útján két császári lovasezred körülzárta őket. Porosz közbenjárás folytán kegyelmet kaptak a huszárok, de távolabbi ezredekbe osztották be őket.

2.) Az Esti Hírlap 1848. június 14-én *Nádorhuszárok* címmel közölt cikket a hazaszökő katonák történetéről. Gúnyosan írják le a német lapok a császáriak pánikját és a hazatérő magyarok dicsőségét. A német lapokból örömmel vette át a cikket Jókai Mór, az újság szerkesztője. Jókai később megírta a Kőszívű ember fiai című nagysikerű regényét. Bizony nem lehetetlen, hogy a Virágh család három hős fiának története is ihlette műve megírásában.

3.) Zalár József A Honvéd-világból című 1898-ban megjelent verses kötetében található a *Csehországban búsulnak a huszárok...* című verse, mely szintén a honvédek hazaszökését élteti:

„Csehországban búsulnak a huszárok,
Nem tudják, hogy mi sors érte hazájok;
Kiállanak a kaszárnya udvarba,
Onnan néznek fel a magyar csillagra.

Nézik, nézik...egyszerre csak mit látnak,
Mintha véres fénye vón a sugárnak...
Könybe lábbadt szemmel nézik sokáig...
Fogadják, hogy meg nem állnak hazáig.

Fölnyergelnek, lóra ülnek azonnal,
Hát egyszer csak a tiszturok is ott van:
Ki küldhette volna más mint az Isten...
„Főhadnagy úr most már haza vezessen!"

Hegyen-völgyön, árkon-berken keresztül
Száguld haza a huszár a cseh földrül.
Egész éjjel a csillagot imádják,
Vezérök is követi a világát.

De egyszer csak oszlik az éj homálya,
Előttük egy városkapu kitárva,
Nincs egyéb út se arra, se emerre,
De a város katonákkal van telve.

Balkezökben a kantárszár s karabin,
Jobb kezökben a kivont kard ragyog ím,
Városon át mint a szélvész rohannak,
Csak elhűl a várost őrző lovas had.

Elérik a magyar határt estére,
Véres csillag ott várja a setétbe;
Leborulva fogadják a csillagnak:
A hazáért mind egy szálig meghalnak."

A kunszentmiklósi cigányzenészek Zalár ezen versét a 19. században a Rózsa Sándorról szóló (TV sorozatból is ismert) nóta dallamára húzták, a legények pedig énekelték. A Virágh testvérek hallhatták ezen költői és zenei művet. Ezt a verset Illyés Bálint gimnáziumi tanár, helytörténész elmondása szerint a negyvenes években Kunszentmiklóson a márciusi ünnepségeken az énekkar elénekelte a Rózsa Sándorról szóló ének dallamára (Esik eső, szép csendesen csepereg).

Zalár élettörténetéből valószínűsíthető, hogy megfordult a Virágh kúriában. A gyöngyösi teológus-jogász fiatalember 1848-ban a Hevesi önkéntes zászlóalj soraiban a rácok elleni hadjáratban vett részt. A sereg Kunszentmiklóson egyesült a közel háromszáz helyi önkéntessel. Virágh Pál is tagja volt a nemzetőrök csapatának. Zalár Gömörben ismerkedett meg Szász Károllyal, aki szintén harcolt Kossuth seregében.

Szász Károly 1857–63-ig volt Kunszentmiklóson lelkipásztor. Nem lehetetlen tehát, hogy e kettős miklósi ismeretség hatására együtt pipázgattak a Virágh kúria tornácán Gedeonnal, Pállal és Lajossal. A nagy szökés bizonyára szóba került, és megszületett a vers, mely a honvédek kultikus olvasmánya lett, Zalár verse a *Csehországban búsulnak a huszárok...*

4.) Az aradi halállista döbbenetes dokumentum, címlapján ez áll (magyar nyelven is): *„Az Aradi Haditörvényszék előtt hazaárulás miatt vagyonvesztésre ítélt volt Császári Királyi tisztek névjegyzéke 1849".* 318 fogoly nevét tartalmazza. Julius Haynau adminisztrációja készítette ezen névsort Aradon. Eredetileg valamennyijüket halálra ítél-

ték. A szerencsésebbek ítéletét hosszú idejű várbörtönre módosították. Virágh Gedeon neve a 299. sorszám alatt olvasható. Ő szabadult utolsóként 1858-ban. A dokumentum Aradról került a gyűjteményembe.

5.) *A Magyar vértanúk* könyve Kaczián Géza műve. 1905-ben jelent meg. Színes festményeket közöl az aradi várbörtön udvarán társaival sétáló Virágh Gedeonról. A szép kivitelezésű díszalbum sok adattal és képpel szolgálja azon időszak szomorú emlékét.

6.) Petőfi Sándor barátjával, Bankós Károllyal szintén vendégek lehettek a Virágh fiúk otthonában. Erről azonban egyelőre nincs bizonyító erejű emlékezés.

Virágh Gedeon őrnagy Cinkotánál ágyúgolyó által megsérült, de felépülése után azonnal jelentkezett, és részt vett a csatákban. Diósjenőnél tette le a fegyvert az orosz hadsereg előtt a világosi fegyverletétel hírére. A halálos

Virágh Gedeon őrnagy plakettje (Dinyés László alkotása, 2001)

ítéletet 16 évi várfogságra enyhítették, kilenc évet töltött le, utolsó fogolyként 1858. június 2-án ért véget a fogsága. Helyszűke miatt igen vázlatosan írtam a Virágh kúria félisteneiről, vendégeikről. A téma sokkal bővebb közlést kíván, ezért a 2021-es esztendőben könyv formájában, sok illusztrációval közre fogom adni a történeteket. A fent említett dokumentumok, irodalmi művek teljes terjedelembeli leközlését, megörökítését feltétlenül érdemesnek tartom, amíg ez a gyűjteményem egészben van.

Virágh Lajos még egy kevéssé ismert történetet is leírt az aradi várfogság idejéről. Ez szó szerint így hangzik: *„1850-ben gróf Thun tábornok várparancsnoksága alatt jelent meg egy napon öt uhlanus osztrák tiszt Arad várában, azon kérelemmel: hogy várfoglyok közül engedtessék meg nekik a csornai csatában ellenök harczolt huszár-tisztekkel pár szót válthatni.*

Gróf Thun nem tőn ellenvetést, s felhívásra megjelentek, mint jelenlevők: báró Uichtritz ezredes s egyszersmind az összes lovasság főparancsnoka, Virágh őrnagy a Nádorhuszároktól, Zsurmay Lipót alezredes, Swidnitzky és Károlyi József őrnagyok a Vilmos-huszároktól.

„Ne vegyék, uraim, rossz néven tőlünk – szólt hozzájuk a rangban legidősebb osztrák törzstiszt, – hogy személyesen kívántuk látni azokat, kik Csornánál oly hősiesen küzdtek ellenünk. Mi Olaszországban 16 csatából tértünk meg győztesen; s önök nemcsak legyőztek bennünket, de megtanítottak ugyanekkor arra, hogy belássuk, mennyire állhatatlan a hadi szerencse. Mi tudjuk s akarjuk tisztelni ellenségeinkben is a vitézséget. Elismerésünk jeléül fogadják önök jobbunkat."

Ezen tanulmány méltó befejezéseképpen ismét Virágh Lajos hadnagy-mérnök utolsó sorait idézem: *„Hajoljunk meg mi is az annyit koczkáztató hazaszeretet és hősiesség ezen példányszerű bajnokai előtt."*

Székely Gábor helytörténeti kutató

Pályázati felhívás Az én történetem, a mi életutunk

Életsorsok leírására hívjuk fel a Jászkunság lakossága figyelmét. Napjainkban ugyanis a közmédia elsősorban az országos, nagyvárosi eseményekre koncentrál. Mi a vidéki embereket, életutakat, családtörténeteket szeretnénk bemutatni. E célból egy országos kutatáshoz kapcsolódva pályázatot hirdetünk és biztatunk Mindenkit, hogy írja meg a saját, a családja történetét, főleg a 20–21. századra koncentrálva. Legyünk mi, – kunok és jászok utódai – is részesei a magyar történelemnek. Írásainkat, életsorsunkat ismerje meg a következő nemzedék is.

A vidékkutatás országos irányítója: Dr. Ö. Kovács József MTA doktor, az Országos Levéltár főigazgató-helyettese, **megyei irányítója:** Dr. habil. Örsi Julianna ny. múzeumigazgató, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület elnöke, társadalomkutató.

Résztémák:
– **Az én élettörténetem** (célok, küzdelmek, sikerek és kudarcok)
– **A három generáció a mi családunkban** (nagyszülők, szülők, gyerekek) életútjában, foglalkozásában, munkahelyében, lakóhelyében történt változások és annak okai.
– **A mi családunk mindennapjai** (a családtagok munkamegosztása, a család és a munkahely elvárásainak összeegyeztetése)
– **A helyi közélet és én** (milyen az aktív közéleti ember? Példaképek, elvárások, biztató és visszahúzó tényezők)
– **Munkahelyem története** (a rendszerváltás hatása és a dolgozók vagy a vezetők szemszögéből)

A pályázatban részt vehet minden korosztály, bárki Jászkunságban élő, vagy onnan elszármazott, oda beköltöző felnőtt és diák. Pályázhatnak magánszemélyek, de honismereti körök, egyéb civil szervezetek is.

Műfaj: vegyes. Lehet önéletírás, visszaemlékezés, történeti, irodalmi stílusban. A mellékletekben szerepelhetnek családi dokumentumok, fényképek, videók, rajzok, emléktárgyak. Az eredeti mellékleteket visszaadjuk, illetve a lefotózást, szkennelést vállaljuk. A szöveg beküldhető e-mailen, pendrivon, DVD/CD-n, gépelt vagy kézírásos formában. Lehetséges diktafonra mondva, vagy interjú-adást kérve is. Ez utóbbit jelezzék a kutatás megyei irányítójának.

Beadási határidők: 2021. június 30.
Értékelés: korosztályonként (általános iskolás, középiskolás, egyetemista, felnőtt).
Eredményhirdetés: 2021. augusztus 20.

Beadási cím: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület 5420 Túrkeve, Deák Ferenc u. 4.
e-mail cím: jnszmtude@gmail.com

Információkérés lehetősége: Dr. Örsi Julianna tel: 06-30-9383777; e-mail: jnszmtude@gmail.com; személyes találkozás időpont egyeztetés után: Túrkeve, Deák Ferenc u. 4.

Pályázzon Ön/ök/ is!
Munkálkodjunk együtt!
Várja pályázatukat a szervezők nevében:

Dr. habil. Örsi Julianna
társadalomkutató

Gondolatok a Hamza Múzeum Kor-Társítások című kiállítása elé - 1. rész

Új állandó kiállítással készül a Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria az újra nyitást követően, Kor-Társítások címmel. A lapzárta idejében ugyan még nem tudjuk, hogy ez mikor fog bekövetkezni, a kiállítás részleteivel remélhetőleg hamarosan jelentkezhetünk. De addig is hozunk egy kis ízelítőt, mi kerül majd ki a falakra.

Ehhez kapcsolódóan ugyanis három képpel gazdagodott a múzeum gyűjteménye: Bartos Kinga, Nagy Tamás és Koncz Gábor egy-egy alkotása került leltárba 2021. március elején.
Bartos Kinga *Zene XIII.* című számítógépes grafikájának 2017/1. számú nyomata a múzeum Műhelytitkaink című foglalkozássorozata alkalmából készült, még abban az évben.

Nagy Tamás *Kitépő* című, 2015-ös keltezésű szénrajza egy korábbi kiállítás kapcsán került a múzeumba. – Mindkettő a grafikai részben kerül majd bemutatásra.
Koncz Gábor *Átfedések* című, 50x50-es akrilfestménye pedig 2020 januárjában készült a Jövőkép Alkotók Egyesülete alkotó napján, szintén a múzeum épületében. A Robimpro Műhely improvizatív gitárkoncertje inspirálta alkotást az egyesület felajánlásaként vehettük át Koncz Gábortól.

A további, mintegy 30 műtárgyat a múzeumba korábban bekerült alkotásokból válogattuk.

Azonban mielőtt a kortárs mélyebb értelmezéséhez, és így a kiállítás gondolatiságához nyúlnánk, egy rövid áttekintést szeretnék adni a 20-21. századi művészetek fejlődésének irányáról.

Nem kívánok belemenni az egyes modern és posztmodern irányzatok elemzésébe, hiszen nem vagyok rá szakavatott – arról nem is beszélve, hogy a különböző irányzatokról is önálló tanulmányokat lehetne írni. Nem ez a célja a jelen esszének. Csupán a kortárs problémát szeretném egy kicsit helyére tenni, szubjektív véleményt formálni mint alkotó, s olyan kérdéseket feltenni, amiről később – akár a kiállítás kapcsán is – beszélhetünk.

Ha a művészettörténet folyamát nézzük, az impresszionizmusig egészen megfogható az időbeli és térbeli elhatárolás. A művészettörténet modern törekvéseit általában az 1880-as évektől az 1960-as évekig, vagyis Manet-tól az amerikai absztrakt expresszionizmus kifulladásáig tekinthetjük. A wikipedia

Bartos Kinga - Zene XII I ***Fotó: F. E.***

13 lapot jegyez a művészet modernista trendjei között. (Fontos megjegyezni, hogy ez időben nem esik egybe a társadalmi modernitással, amely egy, a mai napig le nem zárult folyamat.)
A művészettörténet lineáris kronológiájában az ezt követő időszak nevezhető a kortárs művészet korszakának. (Csizmadia Alexa, 2007. április, 8. p.)

Ez az a kor, amikor *„megjelenik a fogyasztói társadalom kritikájaként a* ***pop-art,*** *az absztrakt irányzatok ellenpontozásaként a* ***hiperrealizmus,*** *a természeti környezetet műalkotássá alakító* ***land art,*** *a* ***happening****, amely lényegében eseménymővészet, a* ***body*** *art, amelyben a művész teste válik műalkotássá, az optikai hatásokra épülő* ***op-art****, a postai küldeményekre szakosodott* ***mail art, a foto realizmus,*** *a gondolati jelleget előtérbe helyező* ***konceptuális művészet, számítógépes grafika*** *és még hosszan sorolhatnám".*(Muhi Sándor, 2012)

Az 1960-as évek behatárolását alapul véve tulajdonképpen Hamza D. Ákos szinte minden, a gyűjteményünkben őrzött műve kortársnak minősülne (egy főiskolai tanulmányát, valamint a Párizsban és Rómában készült tollrajzokat és néhány festményt kivéve). Kicsit árnyalja a képet, hogy hogyan nevezhetünk egy 28 éve elhunyt alkotót kortársnak. – Elárulom: nem tehetjük.

De akkor ki is az a kortárs művész?
A magyar nyelv értelmező kéziszótára szerint kortárs az a személy, aki valakivel egy időben, egy korban él vagy élt. Ez társadalmi kontextusban értendő, azonban fontos hangsúlyozni, hogy a művészet teljesen más módon nyúl a kérdéshez. A kortárs művészet beazonosításához/behatárolásához a Műértő témával foglalkozó cikkeit vettem alapul. (A teljes cikkek a Hamza Múzeum könyvtárában elolvashatók.) Ezek alapján úgy tűnik, a művészettörténészek körében is feldolgozatlan a probléma. Ráadásul, az idő előre haladtával csak bonyolódik a helyzet.

„A Magyar Köztársaság Kormányának 2005-ös, T/1754 7. számú költségvetési befizetésekről, köztük a képzőművészeti alkotások beszerzése alapján érvényesíthető adókedvezményről rendelkező törvényjavaslata szerint kortárs művésznek az a művész tekinthető – összhangban a személyi jövedelemadó-törvényben foglaltakkal –, aki a vásárlás évének első napján még élt.

A Christie's aukciósház kevésbé volt szűkkeblű, amikor 1998. január elsejei hatállyal módosította művészettörténeti korszakolását. A kortárs definíciót ekkortól az 1970 után készült művekre alkalmazták, a kategóriából így kikerült alkotásokra pedig a

Nagy Tamás - Kitépő ***Fotó: F. E.***

„háború utáni" terminust kezdték alkalmazni".

John Lumley, a Christie's aukciósház 19–20. századi festmény osztályának vezetője amellett, hogy a 20–25 év elhatárolását szorgalmazta, rámutatott arra, hogy ***„a kortárs művészetnek a mindenkori jelen kontextusába kell illeszkednie, ha úgy tetszik, azzal kell beszélő viszonyban lennie".***
(Csizmadia Alexa, 2007. április, 8. p.)

Az írást vitaindítónak szánták, így erre reagál Tatai Erzsébet művészettörténész a következő számban, melyből fontos kiemelnünk: *„a kortársiasság inkább tartalmi, semmint tartami kérdés – bár az időbeliség történeti szempontból nem elhanyagolható….Magyarországon a kortárs művészet kifejezés – mint amelynek tartalma nem esik egybe „kortársaink művészetével" – az 1990-es évek elején került forgalomba, magát a „mai" „ma élő" „jelenkori" művészet kifejezéstől elhatárolandó, egyben elkerülendő a népi demokratikus asszociációkat keltő „aktuális" „korszerű" jelzőket."*
(Hozzáteszem, a szó szakmai jelentése mai napig folyamatosan összemosódik a köznapi fogalommal.)
„Kortársnak nevezzük azt az ambiciózus művészetet, amely az épp aktuális társadalmi valóság időszerű kérdéseihez szól hozzá (legyenek azok szociális, művészeti, filozófiai vagy egyéb felvetések). Nemzet-

Koncz Gábor - Átfedések ***Fotó: F. E.***

*közi szakmai konszenzus alapján, állandó egyensúlyozás; sokszereplős, sokfórumos diskurzusban dől el, hogy konkrétan mely műveket tartanak kortárs műveknek (és melyek maradnak ki ebből a kategóriából) – amelyek szinte évről évre újrarajzolják a kortárs művészet tartalmát, és amelyek majd újból másfajta párbeszédeket inspirálnak. Természetesen mindez nem független a szereplők gazdasági, hatalmi pozícióitól….**A kortársiasság követelményéhez tartozik, hogy a művész a korára reflektáljon, értelmiségi módon felelősséget vállalva … Ha valaki pusztán a megrendelőket (piacot) szolgálja ki, az lehet kitűnő mesterember, de nem kortárs művész."*** (Tatai Erzsébet, 2007. május, 8. p.)

Ezekre a felvetésekre reflektál György Péter a július-augusztusi számban, aki rámutat a művészettörténet válságára. Jómagam is citáltam korábban Hans Belting: *A művészettörténet vége* című, 1993-as könyvéből, mely szintén erre a problémára keresi a válaszokat.

Ráadásul, az idézett cikkek megjelenése óta ismét eltelt 14 év. A jelenkort (illetve, témánk fő kérdését, a kortársat) meghatározni igazából nem lehet, hiszen az folyamatosan változik, az 1990-es évekig jellemző (egyáltalán, behatárolható) stílusirányzatok keverednek, felhígulnak, és ma már – Warhol szavaival – 15 percre mindenki lehet híres. Úgy gondolom, még jó időnek el kell telnie, amikor már visszatekintve egyáltalán, nevet adhatunk a kornak, amiben most élünk. (Illetve, az már nem a mi dolgunk lesz.)

folytatjuk…

Felhasznált irodalom:

Csizmadia Alexa: Kor-kérdés. Egy többértelmű művészettörténeti kategória. Műértő, 2007. április. 8. p.

György Péter: Zeitgeist. Kulturális antropológia és művészettörténet között. Műértő, 2007. július-augusztus. 11. p.

Kugler Erika: Kortársművészeti kezdeményezések és képzőművészeti alkotótáborok Jászberényben, 1979–2010. BLOCK Art Kulturális Egyesület, Budapest, 2011

Muhi Sándor: A XX. század művészete. Szatmárnémeti, 2012
https://muhisandor.eoldal.hu/cikkek/muveszettortenet/13.-a-xx.-szazad-muveszete.html

Muhi Sándor: A XXI. század művészete. Szatmárnémeti, 2012
https://muhisandor.eoldal.hu/cikkek/muveszettortenet/14.-a-xxi.-szazad-muveszete.html

Tatai Erzsébet: Akik a passzátszelet fújják. Reflexió Csizmadia Alexa Kor-kérdés című cikkére
Műértő, 2007. május. 8. p.

Farkas Edit grafikus,
a Hamza Múzeum igazgatója

A népi kultúra elkötelezettjei.

Szerkesztő: Örsi Julianna. Jászkunság Könyvtéka sorozat 7. kötet. 2020, Szolnok – Túrkeve, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület.
ISBN 978-615-80046-7-1, 216 oldal.

A könyv borítólapja

Érdekes, szaktudományunk, a néprajz történetében örök kihívás annak tanulmányozása, kit-mit tekint egy-egy közösség önmagával azonosnak, milyen hatások formálják a reprezentatív szerepeket, és hogy jelenik meg a közösség e szerepek és szereplők által más közegekben. Ennek megválaszolására tesz kísérletet a 13 szerzőtől 33 tanulmányt közlő kötet a Nagykunság földrajzi keretei között. A szerkesztő, Örsi Julianna bevezetője után a tanulmányokat két nagy egységbe osztotta. Elsőként, „Művészek, írók, alkotók, népművészek" alcímmel a Nagykunság településein élő, vagy azokhoz kötődő, onnan származó alkotók munkájába nyerhet betekintést az olvasó. Az ide válogatott írások mindegyikéről elmondható, hogy így vagy úgy, de az alkotáson kívül a múzeumi világhoz kötődés a közös jellemzőjük. Kiállítás megnyitók, tanulmányok, interjúk, bemutatók, ajánlások és beszámolók átdolgozott változatait

vagy újraközlését találjuk itt. A szép fotókkal kiegészített 24 írás tulajdonképpen egy tabló a Nagykunságról, amely képeinek többségét ünnepek, évfordulók alkalmával kutatók fogalmazták meg.

A művészportrék között Ratkai La josról, Györfi Sándorról, Gy. Vad Erzsébetről, Papi Lajosról, a népművészetben alkotók között Kántor Sándorról, Luka Lajosról, Nagy Istvánnéról olvashatunk, általuk pedig a nagykunsági festészet, szobrászat, könyvillusztráció, nyelvjáráskutatás, faragás, fazekasság, vesszőfonás, hímzés, bútorfestés, játékkészítés világába pillanthatunk be. Az alkalmakhoz kötött szövegektől Füvessy Anikó, a Nagykunságban és az egész megyében a népművészettel, tárgytörténettel, mesterdinasztiákkal legtöbbet foglalkozó jeles kutató írásai ütnek el, aki itt is tanulmányokat közölt, mégpedig a specialisták jelentőségéről, hatásáról és kapcsolatrendszeréről, az egyéniség szerepéről Kántor Sándor esetében, valamint a tiszafüredi festett bútor stílusáról és készítőiről.

A második egység 9 tanulmánya – "A helyi értékek kutatói – vallomások, interjúk, életrajzok" címmel – azokat a kutatókat mutatja be különböző stílusú és alkalomból született írásokban, akik az előzőek esetében szerzők. Füvessy Anikó, Györgyi Erzsébet, S. Kovács Ilona, Bathó Edit, Bán Andrea, Bellon Tibor, Kovács János, Rideg István, Örsi Julianna vallomásos vagy mások által megfogalmazott portréi arra hívják fel a figyelmünket, hogy a kutatás és annak eredménye nem csupán a vizsgált közösség felől hat a tudomány irányába, hanem visszafelé is. Azáltal, hogy kutatás tárgyává válik például egy népművészeti alkotó munkássága, megváltozik a helyzete saját közösségében, valamennyire szimbolikus szerepet kap, ezzel akaratlanul is átrendezi a belső viszonyokat. Ugyanezt erről a kötetről is elmondhatjuk: válogatásával kiemel a Nagykunság kultúrájából és tudományos munkájából alkotókat, kutatókat. Az, hogy mások hiányoznak, arra enged következtetni, hogy egy következő kötetben olvashatunk róluk.

Dr. Gecse Annabella néprajzkutató

Az Országos Stefánia Szövetség tevékenysége, különös tekintettel Jászberényre 1. rész

Sugárné Koncsek Aranka Jászberény szegénygondozásáról szóló könyvében olvastam, hogy a Stefánia Szövetség Jászberényben 1922-ig működött, onnantól átvette az Amerikai Vöröskereszt. Zádorné Zsoldos Mária, pedig azt írja, hogy a Stefánia fiókszervezete 1930-ban már működött Jászberényben. De ki az a Stefánia? És mikortól dolgoztak Jászberényben?

Ki volt Stefánia főhercegnő?

A szövetség fővédnöke Zita királyné (Zita Bourbon-pármai hercegnő, IV. Károly hitvese) volt, névadója és helyettes védnöke Lónyay Elemérné Stefánia főhercegnő, aki a Szász-Coburg-Gothai-házból származott belga királyi hercegnő. Szülei II. Lipót belga király és Habsburg-Nádori Mária Henriette voltak. Első hitvese Habsburg-Lotharingiai Rudolf osztrák-magyar trónörökös, majd özvegysége után Lónyay Elemérné nagylónyai és vásárosnaményi hercegné lett. 1945. augusztus 23-án 81 évesen, Pannonhalmán hunyt el a Bencés Főapátságban. Emlékét Budapest-Zuglóban őrzi a Stefánia út, a „220 Stephania" aszteroida. Szerette a magyar konyhát, nevéhez fűződik a Stefánia vagdalt, Stefánia rizottó, Stefánia fészek és a Stefánia torta. Védnöksége alatt indult el és bontakozott ki a Stefánia Szövetség.

Így ír Stefánia hercegné a szövetség elnökéhez írt levelében 1940. október 24-én: *„Mindig az volt a szándékom és vágyam, hogy szociális berendezkedések területén valamely művet alkossak, amely erős, egészséges nemzedék megteremtését szolgálja, a nép jólétét veszélyeztető egészségtelen, erkölcstelen állapotokat orvosolja, olyan intézményt, amely a családi élet jólétét erősíti, folyvást gyümölcsöket terem városokban, falvakban, a védelem minden jótéteményét a gondoskodást az anyákról és a csecsemőkről lehetővé teszi."*

Kiket takar a Stefánia Szövetség?

1915. június 13-án, Budapesten az új városháza közgyűlési termében alakult meg az „Országos Stefánia Szövetség az Anyák és Csecsemők Védelmére", ez jelentette a védőnői szolgálat kezdetét. 1917. november 14-én Ugron Gábor belügyminiszter 135.840-es rendeletével országos, kötelező hálózattá alakította a szolgálatot. A negyedszázad alatt 320 anya- és csecsemővédelmi intézetet, vagy szülőotthont állított fel, köztük a Magyar Királyi Állami Anya- és Csecsemővédőnő Képző Intézetet.

A Jász Újság külön cikkben számolt be a szövetség terveiről. *„A különböző segély és jótékonysági akciók számvetéséből évek során át rendszeresen kihagyták a falu szegényeit. Az pedig kétségtelen, hogy nemcsak a főváros ínségesei szorulnak rá a segítségre, hanem sokszoros mértékben inkább a falu jórészt tanácstalan és súlyos esetekben mozdulni is alig tudó szerencsétlen szegénye. A közelmúltban az Amerikai Vörös Kereszt összefogott a hazai jótékonysági egyesületekkel, különösen a Stefánia Szövetséggel, hogy új alapra vesse és országosan intézményesítse az anya és csecsemővédelmet... Csonkamagyarország területén összesen ötven anya és csecsemővédő otthont akarunk fölállítani... A segítés módjára nézve azt az eljárást fogjuk követni, amelyet már itt Budapesten is meghonosítottunk, az úgynevezett védőnői eljárást. Tanfolyamokat rendezünk ilyen védőnői szerepre vállalkozó tisztes úrinők számára."*

A kezdeményezők között ott találjuk Bárczy Istvánt, Budapest polgármesterét, Madzsar József orvost, szociálpolitikust, aki kidolgozta a szövetség programját. Elnöke gróf Apponyi Albert lett, az orvosi bizottság elnökének pedig Heim Pál gyermekorvost választották.

A Szövetség fontosnak tartotta az anyák felvilágosítását a csecsemőnevelés aktuális kérdéseiről. Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusában összesen 120 kiadványt találtam, amelyek a Stefánia Szövetség kiadásában jelentek meg. Ezek között voltak plakátok, kis füzetek, könyvek. Alapvető kiadványuk volt: Az anya- és csecsemővédők vezérfonala (Budapest, 1918), de kiadtak olyan könyvet is, ami a szövetség mibenlétével foglalkozott: Mi a célja az „Országos Stefánia-Szövetség Anyák és Csecsemők védelmére" /közösségi/ fiókszövetségnek? (Budapest, 1933), valamint igen sok szakmai írást is közzétettek.

Az MTI rövid idővel a megalakulásuk után így számolt be tevékenységükről: *„Az Országos anya és csecsemővédő szervezet az országos faluszövetséggel karöltve húsz vándorkiállítást rendezett és ezenkívül mintegy harmincnégy városban és községben tartott védőintézetek és fiókszövetsé-*

gek útján gyermekvédelmi ünnepélyeket és egyéb ismeretterjesztő előadásokat. Az anyavédelmi intézetek az 1924. évben 8.877 terhes nőt vett gondozásba és a szülőintézetekbe szülésre 2.840 nőt utaltak be. A védőintézetek 8419 csecsemőt és kisdedet vettek gondozásba. A védőnők összesen 425.566 látogatást végeztek szülő nők körül. A védőintézetek 2425 csecsemőkelengyét utaltak ki... A vidéki védőintézetek 5.512 esetben jártak el az anyák szociális eseteiben."

Az 1931-es összegzésben Keller Lajos így emlékezik a megalakulásra: „Tizenöt éve immár, hogy a nemzet vezető egyéniségei gróf Apponyi Albert elnöklete alatt megalapították az Országos Stefánia Szövetséget az anyák és csecsemők védelmére...A legnagyobb eredményeket a gyéren lakott falusi területeken értünk el, ahol a csecsemőgondozás, különösen a tanyai területeken, országos viszonylatban még ma is a legnagyobb."

Az 1932-es esztendő fontos változást hozott a Szövetség életében: „Keller Lajos ügyvezető-igazgató ezután bejelentette az alapszabály módosítás ismertetése kapcsán, hogy a szövetség a belügyminiszter rendeletére nevét megváltoztatja: »Országos Stefánia Szövetség az anyák és csecsemők védelmével államilag megbízott szervezet« címre." Az állami feladatkör biztosan elősegítette, hogy több anyához és csecsemőhöz jussanak el, de az anyagi háttér biztonságát is megadta. Egyébként a Tudósító beszámol arról is, hogy ez évben 1.372.759 alkalommal részesítettek támogatásban anyákat, és az „Anyák iskolái" -nak keretében 3480 felvilágosító előadást szerveztek.

A Stefániával párhuzamosan működött a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat, melyet Johann Béla alapított 1927-ben. Feladata volt:

– a falun élő lakosság egészségügyi és szociális helyzetének javítása,
– a fertőző betegségek elleni küzdelem,
– a közegészségügyi állapotok javítása, és ennek érdekében a hálózat létrehozása.

A közösség tagjai ápolónői és védőnői oklevéllel rendelkeztek. Az első tanfolyamra a Debreceni Egyetemen került sor, majd az Országos Közegészségügyi Intézet irányításával Budapesten, Szegeden, Kassán, Kolozsváron újabbak követték. Az első védőnők kéthetes tanfolyamon vettek részt, 1920-tól féléves tanfolyamot szerveztek, 1925-től pedig két éves képzésre jártak, de ide már csak érettségivel, vagy tanítói oklevél birtokában jelentkezhettek.

A m. kir. belügyminiszter 730/1940. BM sz. rendeletével a szolgálat feladatává tette az anya- és a csecsemővédelmet, majd az 1000/1940. sz. rendeletével egyesítette a Stefánia Szövetséggel, illetve a szövetség beleolvadt a szolgálatba. Ekkor 1044 védőnő látta el a lakossági feladatokat (hét millió ember).
A II. világháború idején a védőnőket is beosztották frontszolgálatra, így számuk megfogyatkozott. 1945-ben hozták létre a Népjóléti Minisztérium hatáskörébe tartozó Védőnői Szolgálatot, a 364 egészségvédelmi körben 536 védőnő dolgozott.

1948-ban a népjóléti miniszter rendeletileg megszüntette a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat elnevezést, majd intézkedett az állami egészségvédelemről. A védőnők állami alkalmazottak lettek, szolgálati helyüket a minisztérium jelölte ki.

Jászberényi vonatkozások

A szövetség alapításának idejét, módját nem találtam meg. Az első híradás 1918-ból találtam. A szövetség kérelmet adott be évi segély megállapítása ügyében, a város képviselő testülete a következőképpen határozott: *„A város képv. testülete a városban alakult s a csecsemővédelem nemes hivatását teljesítő Jászberényi Stefánia Szövetséget örömmel üdvözli. A Szövetséget nemes munkájában olyképpen támogatja, hogy a csecsemővédelem hathatósabb védelme céljából egy városi hivatásos védőnőt alkalmaz, a gyermekvédelmi kiadások címen költségvetésileg felvett 3800 kor., azaz háromezernyolczszáz kor. terhére úgy, hogy az e címen nem szükséges különbözeti összegre nézve felhatalmazza a városi tanácsot, hogy a szövetség által javaslatban hozottak részére a körülmények mérlegelése alapján a segítést ezen különbözeti összeg terhére eszközölhesse. Utasítja egyben a képv. testület a polgármestert, hogy megfelelő személyt hozzon javaslatban a védőnői állásra."*

Vavrik Endre polgármester 1918. július 1-jén terjeszti be javaslatát özv. Beleznay Elemérné vizsgázott csecsemővédőnő alkalmazásának ügyében. A határozat szerint kötelessége a szövetség utasításai szerint eljárni, működési köre Jászberény város területére terjed ki. Fizetése július 15-től kezdve havi 150 korona. Továbbá *„Szolgálati viszonyát nézve a csecsemő egészségét (táplálékok, ápolás stb.) érdeklő ügyekben a városi ügyvezető orvosnak, az anya és csecsemő szociális ügyeiben pedig a helybeli Stefánia szövetségnek referál."*

folytatjuk…

Varga Kamill ferences testvér

VERSELŐ JÁSZOK

Jászok, jászmagyarok

Jászok vagyunk, lettünk magyarok,
ereinkben ősi vér csurdogál, robog.
Napkeletről jöttünk kopár sztyeppéken át,
mint a sors üldözöttje találtuk meg e hazát.

Előttünk volt a fény, kísért árny, remény,
hátra hagyva az ősi hont, ami miénk volt rég,
sodort az ár, a végzet, ha nem mész nem élhetsz,
üldözte a sors keletről az alán népet.

Már jászmagyarok vagyunk, annak születtünk,
eleink véréből, testéből utódnemzedék lettünk.
Génjeinket mi büszkén viselve hordozzuk,
a szívünk jásznak maradt, ekként dobog.

Drága e föld, e táj, a mindennapi élet,
hátrahagyva az eurázsiai kopár sztyeppéket,
ide sodorta a sors ezt az áldott népet,
a Zagyva-Tarna folyók völgyébe, ahol élhet.

Ha szíved szerint élsz, aminek születtél,
büszkén viseled a jász identitást, s adod tovább,
nem vet meg már senki, hogy ki vagy,
élhetsz e honban, szép napok várnak rád.

Tajti-Hajós Sándor

Vers a jászberényi Szentkúti templom építéséről – datálási kísérlet időjárási adatok segítségével

A Jász Múzeum izgalmas kincsei között található egy egyszerű, az írója által is csak *„tsekély tehetségböl öszve szerkéztetett"* vers. A szerző, Tábori Ferenc valóban nem akart zsákbamacskát árulni. Azonban a vers tartalma megannyi izgalmas adalékokkal szolgál. A költemény témája a jászberényi szentkúti templom építése. A szerző az elhatározás pillanatától egészen a verse papírra vetéséig vezette az építési folyamatot. Ebben a pillanatban a templom még nem készült el. Mint írta a helybéli költő *„Böv áldását nyújtsa, jövö esztendöre. / Hogy igy Sz. Egy Házunk, nagyobban Épülyön".*

Mikor íródhatott pontosan? A hétoldalas kis mű hátoldalán az utókor mindössze annyit jegyzett fel, hogy a szentkúti templom építésének idejéből való, 1840 körül. Ezzel kezdetét is veszi egy izgalmas nyomozás!

A templom első követit 1836-ban tették le és csak 1842-ben érkezett el a felszentelésének ideje. A kezdeti időszakról Tábori így írt: *„Egy Ékes kápolnát; Szüz Tisztelelére, / Épitettek, Isten! Nagy Ditsöségére. / Annak a Helyére roppant Templom Épül, / Majd, majd hozzá kezd már, a Mester is készül."* A versben Tábori Ferenc megemlékezett arról is, hogy az építés megakadt, az esetet pedig Dávid és Salamon királyok templomépítéséhez hasonlította. A jászberényi esetben a templomépítés szorgalmazásában élen járó főtisztelendő Stipula József és nemzetes Tóth Imre újra fellendítették Isten házának épülését. Ez az eset Besenyi Vendel kutatásai alapján 1840-re tehető, mikor is elfogyott a templomépítéshez szükséges pénz, valamint a munkások is igen renyhék voltak.

„Épül is már tsak hogy a tél következik". A megújult erővel megkezdett építkezéseket a közelgő tél akasztotta meg. És ezen a ponton a szerző elérkezett saját jelenéhez. Bár a költő a versében igen szabadon használta az igeidőket és gyakran számára már múltbéli eseményeket jelenidőben fejezett ki, a tél kapcsán mégis egyértelművé válik a helyzet. Mint írta „a *Téli napokba, hideg szelek fújnak. / El zárja tehát már, Boreás kemény szele. / Hidegen fúj, mivel közelget a tele."* Erős lehűléseket tapasztalhatott Tábori és mindez Boreasnak volt köszönhető. A görög mitológiában mindegyik széliránynak megvolt a maga istensége. Boreas volt az északi szél megtestesítője. Nevéből származik a bóra, a jelentős lehűléssel járó heves szél elnevezése. Ahogyan az ábrán is látható, az augusztusi észak-északnyugati szél iránya fokozatosan változik, szeptemberre északi, majd októberre észak-északkeleti irányúvá alakul.

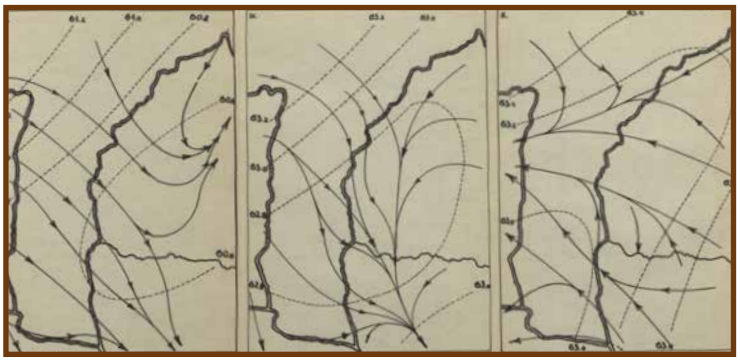

Alföld szélviszonyai 1841. augusztus-szeptember-október hónapban

A hónap szűkítésében további támpontot nyújt Tábori Ferenc. *„Mezőrül a Gulya, ménes, mind haza tér. / De bezzeg búsul is, a Gazda Kinyába, / Mit adgyon barmának, enyi hamarjába".*

Konkrétan a pusztán lévő lábasjószágok behajtásának idején vetette papírra a költő e versét. Természetesen, ahogy a kihajtás ideje, úgy a behajtásé is függött az adott év időjárásától. Ez esetben pedig fontos a pontos esztendő is. Mint az eddig ismert, az utókor a dokumentumot 1840 körülire datálta és jegyezte fel a lapra. Besenyi Vendel pedig az 1830-as évek végére teszi a keletkezését.

Szerencsére a költeménynek még nincs vége! Mint kiderül, a gazda joggal búsult. *„Nints Szénája, boglya, nints Kertibe rakva. / Mivel az el múlt nyár, bününkért volt szabva".* Az 1836–1842 közötti időszakra vonatkozóan Réthly Antal időjárási gyűjteményéből kitűnik, hogy az 1841-es év bizonyult igen forrónak. 1841. július 18-i jászberényi feljegyzést is közre adott, amelyet a ferencesek jegyeztek fel: *„Vasárnap, július 18-án rendkívüli hőség volt; ezt – ahogy az újságok írták -, egész Európában észlelték. Égető szél (sirocco) volt, szinte perzselt. Ez a meleg idő (bár kisebb mértékben) szárazsággal egészen szeptember 5-éig tartott. Említett napon a hőmérő higanya 42°R meleget mutatott a napon, sőt másutt még többet."* A 42°R valószínűleg elgépelés, de a 32°R is 40°C-nak felel meg, ami szintén magas.

Pálfai Imre az 1841-es esztendő aszályosságára vonatkozóan 2-es aszályértékelő számot adott meg, ami jelentékeny aszályt jelent. Érdemes megjegyezni, hogy ez az egész országra vonatkozik, így lokálisan lehettek eltérések, vagyis a Jászságban érezhették drasztikusabbnak.

Végezetül, az évszám ismeretével, vissza kell kanyarodni a mezőről hazatérő gulyákhoz. 1841-ben Jászberény város a jószágok behajtását szeptember 21-én rendelte el, amely végrehajtására három napot adtak. A szárazság, a szélirány és a pásztorhagyomány említésének köszönhetően nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy 1841 szeptemberének utolsó dekádjában írhatta Tábori a verset. Mindezen feltételezéseket alá is támasztotta Tábori Ferenc a versét követő záróüzenete, amelyet a felszentelés után írhatott hozzá: *„Még a múlt őszel Kivántam ezen tsekély elme futatásom bé mutattni Fö Tisztelendö Úrnak [...] némelykor üres napjaimba illyekkel magamat szoktam mulatni."*

A vers nyomtatásban is megjelent teljes terjedelmével Besenyi Vendel Szentkúti templom történetéről szóló kötetében.

Felhasznált források

JMTDT 88.563.1. – Tábori Ferenc: Nemes Jász Berény városában újonnan épült Sz.kúti templom emlékezetére…

MNL JNSzML V. 1. a. Jászberény. Tanácsi végzések jegyzőkönyve 1841

Felhasznált irodalom

Bartholy Judit [et al.]: Meteorológiai alapismeretek. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest. 2013

Besenyi Vendel: A jászberényi szentkúti templom története. Jászok Egyesülete – Keresztény Értelmiségiek Szövetsége Jászberényi Csoportja – Nagyboldogasszony Főplébánia, Jászberény. 2016

Pálfai Imre: Aszályos évek a Kárpát-medencében a 18-20. században. In: Klíma-21 Füzetek 59. sz. 107-112.

Réthly Antal: Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1801–1900-ig. I. kötet. Országos Meteorológiai Szolgálat, Budapest. 1998

Szabó György: Mitológiai kislexikon I. Black & White Kiadó, Budapest. [1998]

Wagner Richárd: Magyar Alföld szélviszonyai. Szeged városi nyomda és könyvkiadó rt. Szeged, 1931

Vincze János Farkas levéltáros

VISSZATEKINTŐ - Karácsonyi locsolkodás

Bolondság, hiszen ilyen nincs! De olyan sincs, hogy egy világjárvány két évig sakkban tartsa az egész világot, és ki tudja, mikor eressze ki karmai közül az egész emberiséget.

Történt, hogy korban felnőve megházasodtam, majd elköltöztem otthonról. S mert így tanultam, mikor eljött az első önálló karácsonyom, az új, férjemmel közös albérletbe meghívtam a rokonokat egy este. Aztán, amikor önálló házunk lett, folytattam ezt a szép hagyományt. Örömmel invitáltam a házunkba az idősebb és fiatalabb rokonokat, hogy nézzék meg, hogyan élünk mi, és legyünk a 365 napból – ami nem kevés – egy este együtt a rokonokkal, akikkel azonos a múltunk, a jelenünk, s az utódokon át a jövőnk. Ilyenkor ugyan mindig át kell rendezni a lakást, hogy mind beférjünk, hisz mindenki ott van a meghívottak között, s ami számomra a legnagyobb öröm, el is fogadják a meghívást. Mindennek 14 éve már. A december 30-át minden évben nálam töltjük. Merthogy bizony, neve is van. Valamikor vándor ünnep volt, amelyik nap legtöbbeknek jó volt, azt választottuk. Viszont már évek óta stabil ünnep – mint az évben a legfontosabbak – A december harmincadika.

Nagyon szeretjük hallgatni az idősebbek anekdotáit, a rokonság jól ismert, és a még mindig elő-előbukkanó új történeteit. Imádjuk felidézni a környék ikonikus alakjainak jellegzetes gesztusait. Merthogy mi – nagymami, és nagyapa családja – mind egy környéken maradtunk. Ki-kinek az ángya és a nénje, mik történtek Peresen, és kik azok a Vakariék. Sok-sok szórakoztató történet. Nagyokat nevetünk.

Itt találkoznak a most már két, vagy több ágbeli rokonok egymással, és örülnek egymásnak. Amikor megszólal a csengő, egyikünk megy ajtót nyitni, másikunk fordít egyet a húson. Valakik mindig jönnek, csoszogtak fel a lépcsőn a sötétben, boldog karácsonyt kívánnak, húzzák a csizmáikat a lábtörlőn, belépnek az előszobába, valamit tartanak a kezükben, veszik le a kabátot, válogatják a papucsokat, bújnak be a nappali ajtaján. Mindenki köszön mindenkinek. Helyet keresnek, s bár csak egy kockaház egy szobáját és nappaliját használjuk, mindenki megtalálja az aznap esti helyét. Székek, kanapé, stokik, puff, fotel karfa, felfújható állatkák, szőnyeg, minden ülőhellyé válik ezen az estén. Évek óta hitetlenül nézem például, hogy fér el 4 kisszék, 4 nem kis emberrel két ajtó találkozásánál egy sarokban?

És azt tessék elmesélni…! És az, hogy volt? És a verebélyi búcsúba igyekezvén tényleg a pásztói pajtában aludtak? És a Peresen mekkora volt nagyapa kukorica földje? És ki emlékszik nagymami kivágott tornacipőjére? És, tessék elmesélni, hogy volt a vasárnapi korzózás! Keresztanyushoz mindig örömmel mentünk, mert mindig volt nála vaníliás karika a kis stelázsin, olyan rózsaszín oldalú, nagydobozos. És az oroszok amikor fegyvert fogtak az ikrekre? És Laci bácsi és nagymami rajta volt azon a vonaton, amelyről látták a lebombázott, égő hatvani vasútállomást; és a kukoricáson át menekültek haza. És mennyit nótáztak a nagybátyáink, nagynéneink a szülői ház orgonabokra alatt. És azok a búcsúk! A mise után mindenki kapott valami ajándékot, és édességet. S a mi családunk még hosszú percekig beszélgetett a templom sarkán. Az árusító sátrak a kövesútig, és a Szántai-kert bejáratáig értek, kétoldalasan, nem volt ritka a 25–30 búcsús vendégbusz sem. Volt olyan baráti családunk, akikkel Mátraverebély-Szentkúton jöttünk össze, és évtizedekig tartott a kapcsolat. Vajon, mi lehet most velük? És Pityu bácsinak vagy 100 szögét verték a földbe a legnagyobb lányok kis korukban. És egyik unokaöcsém 13 éves korára, épp 13-szor törte be a fejét. És a „papucs", mint ijesztő rém, aki a verem mögött lakott. A disznóvágások, a névnapi összejövetelek, a nyáresti bújócskák a sötétben…

Gyümölcskenyér *Fotó: P. K. A.*

Közben ételt-italt fogyasztunk, hisz mindenki hoz valamit. És soha egyetlen tányér, vagy pohár sem tört még össze! Pedig van sült hús, hurka, házi káposzta, sütik, forralt bor, fűszeres puncs, pezsgő, … „S egy kis pucolni való tökmag, és mucimag nem volna?" De az is van! És az elmúlt évben sajnos ki kellett hagynunk a harmincadikát. De hál' Istennek egy világjárvány nagyon kevés ahhoz, hogy elszakítsa ezt a rokoni köteléket. Úgyhogy megsütöttem a süteményt, amit dicsérni szoktak – igazi karácsonyi gyümölcskenyér – s mindenkit, aki a vendégség résztvevője szokott lenni, meglátogattunk a férjemmel, és a keresztfiammal. Olyan volt, mint egy fordított locsolkodás. Becsengettünk kezünkben kis ajándékkal, s a gyümölcskenyérrel, letettük a kapuban – természetesen érintkezés nélkül – megkérdeztünk mindenkit, hogyan érzi magát. Röviden beszélgettünk, majd indultunk tovább.

A napot a temetők látogatásával zártuk, mert sajnos ketten már nincsenek közöttünk a résztvevők közül.

Ebben a nehéz helyzetben legfontosabb, hogy az otthon mindig mögöttünk áll! Ez a kötelék nem szakad el, soha. Sosem mondunk le egymásról, ha nagy a szükség, mindig egymás mögött állunk, ott vagyunk egymásnak. Nagymami sírjánál álltunk jó pár éve, az évfordulós mise után – aki idestova 40 éve hunyt el –, mégis mindnyájan ott voltunk, vagy 20-an, kicsik, nagyok, fiak, lányok, menyek, vejek, unokák, unokavejek, unokamenyek, dédunokák. S ekkor mondta azt keresztanyám: Látjátok, amíg ez így van, nincs itt semmi baj! S valóban a harmincadika idén is eljön majd mindannyiunknak, s mi itt leszünk egymásnak!

Patakiné Kocza Anita művelődésszervező

Lapunk szerzői

Dr. Anka László
történész, VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Budapest

Dr. Babós Lajos
helytörténeti kutató, Budapest

Bán Andrea
néprajzkutató, Törökszentmiklós

Bognár Mária újságíró, Budapest

Csörgő Terézia a Lehel Vezér Gimnázium nyugalmazott kémia-biológia szakos tanára, Jászberény

Farkas Edit grafikus, a Hamza Múzeum és Jász Galéria igazgatója, Jászberény

Dr. Gecse Annabella néprajzkutató, Damjanich János Múzeum, Szolnok

László Ferenc a gyöngyösi Kolping-család elnöke, Gyöngyös

Metykó Béla helytörténeti kutató, Jászberény

Dr. Örsi Julianna társadalomkutató, a JNSZ Megyei Tudományos Egyesület elnöke, Túrkeve

Patakiné Kocza Anita
művelődésszervező, Jászberény

Dr. Selmeczi László
régész, etnográfus, Budapest

Székely Gábor magángyűjtő, helytörténeti kutató, Kunszentmiklós

Tajti-Hajós Sándor
hagyományőrző, Túrkeve

Fr. Varga Kamill ferences szerzetes, Gyöngyös

Vass József helytörténeti kutató, malom gondnok, Kiskundorozsma

Vincze János Farkas
levéltáros, MNL JNSZ Megyei Levéltár, Szolnok

Elkésett üzenet

Meglepődünk, sőt egyenesen hihetetlennek véljük, ha korunkbeli, esetleg némileg fiatalabb ismerős itt hagy minket örökre. Feltolulnak a régi szép emlékek, vagy ahogy Fodor Pista, kedves osztálytársam mondaná, kerülnek elő „emlékeink sublótjából".

A Redemptio februári számából értesültem Gutnov, nemzetközi hírű oszét történész professzor haláláról. A megdöbbentő hír felidézte bennem egy régmúltban neki tett teljesítetlen ígéretem:

Engedje meg a kedves olvasó, hogy az egész kerek történetet elmeséljem. Még a múlt század hetvenes évek végén történt, hogy a munkahelyemtől (Gyöngyösi Mátra Parkettagyár) kaptam egy szinte kitüntetés számba menő kiküldetést egy moszkvai faipari gépkiállítás megtekintésére. Nagyon örültem a kiutazás lehetőségének, még jobban, hogy haza jöhettem.
(A kiállítás teljes területét ellepő állig felfegyverzett katonai „biztosítás" inkább „GULÁG" érzetet váltott ki, mint szakmai tapasztalat szerzés élményét.)

Szóval nagyon örültem, mikor sikerült feljutni a Moszkvából hazafele induló repülőgépre. Az útvonal Prágán át vezetett Budapestre. A meglehetősen zavaros beszállásolás úgy hozta, hogy a gép első részében utazó cseheknél kimaradó üléseket néhány magyar utassal töltötték fel. Ide kerültem én is. Prágában ez az utastér szinte teljesen kiürült, de perceken belül megtelt részemről orosznak vélt turistákkal, akik Budapest érintésével utaztak Moszkvába. Az előttem lévő sorba egy nagyon szimpatikus, intelligens úr ült le egy magyar fiatal hölgy mellé, aki nagyon udvariasan, kedvesen próbált szóba elegyedni a mellette ülővel. A magyar történelemhez, földrajzhoz kapcsolódó, igen egyszerű kérdésekkel igyekezett barátságos dialógust kezdeményezni, de a hölgynek finoman szólva, igen szerények voltak minden téren az ismeretei. Menteni igyekeztem az egyre kínosabb helyzetet, próbáltam segíteni a hölgynek. Az igen tapintatos „orosz" útitársunk, nem akarván, hogy a hölgy kellemetlenül érezze magát, hozzám fordult barátságos kérdéseivel.

Tapintatosságára mi sem jellemzőbb, hogy csupa olyan kérdést tett fel, amire biztosan tudok válaszolni. A kérdések végén udvarias elnézéssel, hogy talán most nehezet kérdez, de hátha véletlenül ismerem Magyarországnak azt a területét, amit Jászságnak hívnak. Széles mosollyal válaszoltam, hogy ismerem, de nem véletlenül, mert én is az vagyok.

Ami ez után történt, az életem felejthetetlen élménye volt, ugyanis az ismeretlen „orosz" útitárs a Jászságot kutató Gutnov oszét (ő alánnak mondta magát) professzor volt. Az igen kedves professzor abban a pillanatban felállt és fennhangon közhírré tette, hogy én a nemzetségének jász testvére vagyok. Mindenki felugrott a helyéről, és olyan ünneplésben részesítettek, amilyenben talán még egy olimpiai bajnoknak sincs része. Mindenki megajándékozott valamilyen aprósággal. A sapkám pillanatok alatt megtelt jelvényekkel, kulcstartóval öngyújtóval vagy éppenséggel egy doboz gyufával, lényeg hogy valamilyen ajándékot mindenkitől el kellett fogadnom. Még jó, hogy Prága és Budapest közötti út rövid, az érdemtelen ünneplés okozta zavarodottságom így hamarosan véget ért. Búcsúzásnál Gutnov professzor lelkemre kötötte, hogy adjam át szívélyes üdvözletét Tóth Jánosnak, a Jász Múzeum igazgatójának.

Ünneplés ide, ünneplés oda, szégyen, nem szégyen, de bizony az én üdvözlet átadásom elmaradt. Az üzenet küldője és címzettje, azóta már a mennyekben örülhetnek egymásnak.

Még inkább örömükre szolgálhat, hogy a munkálkodásukkal elvetett mag, nemcsak szépen szárba szökkent, de csodálatosan terebélyesedik. Nemcsak a Jász Múzeum fejlődik, gyarapszik kiváló szakemberek gondos tevékenységének köszönhetően, de a színvonalas Redemptio újság révén minden érdeklődő megismerheti büszkévé tevő jász történelem megannyi értékes részletét, csak úgy, mint a jelenkor legfrissebb fontos eseményeit. Féltő figyelemmel kísérik a lelkes hagyományőrző csoportok munkáját, a nem kevésbé lelkes helytörténeti kutatók áldozatos tevékenységét.

A Hortiné dr. Bathó Edit vezette csapat a mai jászokban is megérleli Széchényi István gondolatát: „Tiszteld a múltat, hogy érthesd a jelent és munkálkodhass a jövőn!"

A magam részéről minden Jászságért munkálkodó felé szeretném kifejezni őszinte elismerésem és Isten áldását kérni a jövőbeni erőfeszítéseikhez.

László Ferenc, a gyöngyösi Kolping-család elnöke

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2021. június végén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2021. május 21-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

***

Lapunk a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma, a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége, a Nagykun Hagyományőrző Társulás és a személyi jövedelem adó 1 %-nak támogatásával jelenik meg.

Nemzeti Kulturális Alap

REDEMPTIO
A jász és kun települések honismereti lapja
Megjelenik kéthavonta
Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány
Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit
A szerkesztőbizottság tagjai: Bugyi Gábor, Kókai Magdolna, Papné Varga Bernadett
Előkészítési munkák: Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett
A kiadó és a szerkesztőség címe:
5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.
Tel./fax: 57/502-610
E-mail: jaszmuzeum@gmail.com
www.jaszmuzeum.hu
ISSN 1218-9553
Nyomdai kivitelezés: Creatív Color Stúdió Kft.
Tel.:30/230-4521 • www.ccstudio.hu